

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Nataljos Gorbatkovos,

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Psichofiziologinis tyrimas: procesinė kriminalistinė
charakteristika ir problematika**

Vadovė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė – Granskienė

Recenzentas: asist. Vidas Kilinskas

Vilnius

2019

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO SAŲOKA IR RŪŠYS.....	5
2. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFAŲ SAMPRATA.....	11
2.1. Istorinė psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą raida.....	11
2.2. Moksliniai psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą pagrindai.....	13
2.3. Psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą reglamentavimas Lietuvoje ir kai kuriose užsienio šalyse.....	17
3. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFAŲ TURINYS.....	24
3.1. Tyrimo poligrafu stadijos.....	24
3.2. Tyrimo poligrafu metodikos.....	25
4. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFAŲ TAIKYMO BAUDŽIAMAJAME PROCESSE GALIMYBĖS.....	31
5. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFAŲ REZULTATŲ VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	36
IŠVADOS.....	44
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	46
SANTRAUKA.....	51
SUMMARY.....	52

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Kriminalinis pasaulis nuolat tobulėja. Atsiranda nauji nusikalstamų veikų padarymo ir slėpimo būdai, priemonės, įrankiai, schemas, technologijos ir panašiai. Efektyviai kovoti su nusikalstamumu, atskleisti ir iširti konkrečią nusikalstamą veiką bei nustatyti tiesą byloje tampa vis sudėtingiau. Tačiau, kita vertus, kriminalistikos mokslas, kuris, visų pirma, padeda teisėsaugos pareigūnams atskleisti, išaiškinti bei iširti nusikalstamas veikas, irgi ne stovi vienoje vietoje. Doktrinoje kuriamos ir nusikalstamų veikų tyrimo praktikoje taikomos vis naujesni šiuolaikiški būdai, metodikos ir instrumentai, skirti operatyviau ir produktyviau spręsti baudžiamojo proceso uždavinius. Vienas tokių instrumentų yra psichofiziologiniai tyrimai.

Šiuo metu psichofiziologinius tyrimus naudoja daugiau nei 60 šalių, įskaitant Lietuvos Respubliką. Plačiausiai jie taikomi Japonijoje, JAV, Kanadoje, Pietų Korėjoje ir dar kai kuriose kitose šalyse¹. Matome, kad psichofiziologiniai tyrimai pakankamai populiarūs. Jie atliekami įvairiose žmonių veiklos srityse: medicinoje, priimant žmogų į darbą eiti tam tikras pareigas, specialiųjų tarnybų veikloje, policijos kriminalinės žvalgybos (operatyvinėje) veikloje; tai pat - atskleidžiant bei tiriant nusikalstamas veikas. Kartu pažymėtina, kad nors psichofiziologinis tyrimas yra šiuolaikiškas ir populiarus instrumentas, padedantis spręsti pačius įvairiausius uždavinius, jis turi nemažai probleminių ir diskusinių klausimų. Nei teorijoje, nei praktikoje nėra bendros nuomonės dėl psichofiziologinių tyrimų sampratos, rūšių, rezultatų ir metodikų mokslinio pagrįstumo, atlikimo technologijų, vietos ir reikšmės nusikalstamų veikų prevencijos, atskleidimo ir tyrimo praktikoje, baudžiamajame procese ir nustatant tiesą teisme. Taigi magistro darbo tema yra aktuali tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriais.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas - psichofiziologinio tyrimo procesinė kriminalistinė charakteristika ir problematika. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas psichofiziologiniam tyrimui naudojant poligrafą baudžiamajame procese analizuoti. Techniniams tyrimo poligrafu aspektams bus skiriamas nedidelis dėmesys.

Tyrimo tikslas. Šio magistro darbo tyrimo tikslas – išnagrinėti psichofiziologinio tyrimo procesinius kriminalistinius aspektus, sudarančius jo charakteristiką, atskleisti problematiką ir pateikti aktualių problemų galimus sprendimo variantus.

---

¹ BELEVIČIUS, L. *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005, p. 55.

Tyrimo uždaviniai. Apibrėžtam tikslui pasiekti iškeliami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti psichofiziologinio tyrimo sąvoką ir rūšis;
2. Išnagrinėti psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą sampratą, jo istorinę raidą, mokslinius pagrindus ir reglamentavimą Lietuvos Respublikoje ir kai kuriose kitose šalyse;
3. Aptarti psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą turinį, kurį sudaro stadijos ir metodikos;
4. Apibrėžti psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą taikymo galimybes baudžiamajame procese;
5. Išnagrinėti psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatų vertinimą teismų praktikoje.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudojami lyginamasis, istorinis, sisteminis, mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodai. Lyginamasis metodas naudotas lyginant pačius įvairiausių psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą doktrinius, praktinius ir teisinio reglamentavimo klausimus. Istorinis metodas – nagrinėjant psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą istorinę raidą. Sisteminis metodas – analizuojant ir sisteminant svarbius psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą doktrinius, praktinius taikymo ir teisinio reglamentavimo aspektus. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodai – analizuojant specialiosios literatūros, teismų praktikos šaltinius ir teisės norminius aktus.

Darbo originalumas. Akademinuose magistro darbuose ši tema nebuvo analizuota kaip savarankiška tema. Šiek tiek dėmesio psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą taikymo galimybėms baudžiamajame procese buvo skirta M. Paliukėno 2018 m. parašyto magistro darbe tema „Specialių žinių pagrindų atsiradusių duomenų vertinimo procese ypatumai“. Teisės doktrinoje pasitaiko gana fragmentiška psichofiziologinių tyrimų analizė. Mūsų valstybėje kai kuriuos magistro darbo temas klausimus analizavo G. Goda, L. Belevičius, A. Kovalenko, V. Saldžiūnas, Ž. Navickienė, L. Kraujalis ir kai kurie kiti mokslininkai; užsienyje – J. Widacki, J. Holodnyj, J. Komisarova, K. Stüllenberga, M. Knezev ir kiti. Šis magistro darbas originalus tuo, kad jame stengiamasi kompleksiskai išanalizuoti psichofiziologinio tyrimo (daugiausiai – naudojant poligrafą) procesinius kriminalistinius aspektus, sudarančius jo charakteristiką, atskleisti problematiką ir pateikti aktualių problemų galimus sprendimo variantus.

Svarbiausi šaltiniai. Siekiant išanalizuoti magistro darbo temą, remtasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau - BPK), Lietuvos Respublikos

poligrafo naudojimo įstatymu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo, kitais teisės norminiais aktais; tiek Lietuvos, tiek ir užsienio šalių mokslininkų publikacijomis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) ir žemesnių pakopų teismų praktine medžiaga (nutartimis, nuosprendžiais, apžvalgomis).

1. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO SAŲOKA IR RŪŠYS

Iš esmės kiekvienas žmogus dėl vienu ar kitu priežasčių yra linkęs meluoti. Šis procesas yra neatsiejama fiziologijos dalis, kurį yra tyrinėjama iki šiol. Meluojant pradeda džiūti burna, atsiranda širdies ritmo variabiliškumas bei išpila šaltas prakaitas. Tiesos nustatymui buvo kuriami įvairūs metodai, nuo ryžių kramtymo² iki kompiuterinių technologijų. Tarp tiesos nustatymo ir naudojamų jai nustatyti metodų yra asmens fiziologinės reakcijos, kurias tiriant pasiekiamas atitinkamas tikslas, kitaip sakant – vyksta procesas, kuris įgijo psichofiziologinio tyrimo pavadinimą.³ Pirmą kartą „psichofiziologinio tyrimo“ terminą pavartojo amerikiečių mokslininkas V. J. Yankee 1992 metais,⁴ nors kai kurie kiti mokslininkai tokį tyrimą siūlė vadinti „psichologine ekspertize“.⁵ Šiai dienai pasaulyje yra paplitę tokie terminai kaip: melo detekcija, tyrimas melo detektoriumi, tyrimas poligrafu ir kiti, kurie taip pat naudojami apibūdinant psichofiziologinį tyrimą.⁶

Lietuvoje psichofiziologinio tyrimo pradmenys atsirado XX amžiaus pradžioje. Psichofiziologinis tyrimas buvo suprantamas kaip psichologinis metodas, kuris taikomas nusikaltimui atskleisti arba kitaip – „įvykio faktų diagnostikai“ nustatyti.⁷ Dabar psichofiziologinis tyrimas reglamentuotas kaip tiriamojo psichofiziologinių reakcijų, atsirandančių jam meluojant (slepiant, nutylint, iškraipant), fiksavimas poligrafu, šių reakcijų analizė bei išvadų formulavimas, kurie nurodo asmens psichofiziologinę būseną jam atsakant į atitinkamus, turinčius reikšmės klausimus, kurie paremti surinktais tyrimo metu duomenimis arba reaguojant į vaizdo priemones.⁸ Taigi psichofiziologinis tyrimas yra susijęs su asmens psichologinėmis ir fiziologinėmis reakcijomis į tam tikrą informaciją. Pažymėtina, kad pats psichofiziologinis tyrimas iš esmės tapatinamas su psichofiziologiniu tyrimu naudojant poligrafą („melo detektorių“).

---

² Senovės Kinijoje taikytas metodas tiesai nustatyti: jei po kramtymo ryžiai drėgni – asmuo sako tiesą, o jei sausi – meluoja.

³ ЭКМАН, П. *Психология лжи*. Издательство Питер, 1999, с. 9.

⁴ JANKEE, W. J. *The current status of research in forensic psychophysiology and its application in the psycho physiological detection of deception*. *Polygraph*. 1992, 14 (2) p. 108–117.

⁵ JAWORSKI, R. *Situational Sequencing Tests in Polygraph Examination*. Wrocław, 2006, p. 78.

⁶ KURAPKA, V., E., *et al. Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1022.

⁷ LAZERSONAS, V. Psichologiniai metodai nusikaltimui išaiškinti. *Kovokime su nusikaltimais*. Metinis valstybės saugumo departamento leidinys. Kaunas: Spindulio leidykla, 1933, p. 81–85.

⁸ 2009-09-04 Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-635 Dėl psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcijos patvirtinimo. Valstybės žiniuose neskelbiamas.

Dar 1996 m. poligrafo naudojimas buvo įteisintas 57 pasaulio valstybėse.⁹ Vienose šalyse psichofiziologiniai tyrimai naudojant poligrafą taikomi tik specialiųjų tarnybų veikloje, kitose – policijos operatyvinėje veikloje tiriant nusikalstamas veikas, o trečiose šalyse – psichofiziologiniai tyrimai yra uždrausti tiriant bei atskleidžiant nusikaltimus, pvz., Vokietijoje¹⁰. Dėl gautų tyrimo rezultatų, šalių požiūris taip pat nesutampa: vieni pripažįstą gautus tyrimo metu duomenis kaip įrodymus, kiti naudoja orientacinius informacijas gauti.¹¹ Manytina, kad dėl psichofiziologinio tyrimo panaudojimo neturėtų būti draudimo nei vienoje iš šalių, jei tai nesusiję su baudžiamuoju procesu, kadangi tai yra nepavojinga procedūra bei viena iš priemonių patikrinti asmens reakcijas į atitinkamą informaciją arba vaizdo medžiagą. Be to, psichofiziologinio tyrimo procedūros, paprastai, leidžia atsisakyti asmeniui būti tiriamajam, jeigu jis to nepageidauja. Mūsų visuomenė yra pakankamai moderni ir asmens neliečiamumas yra gerai saugomas teisės aktais. Kartu, šiai dienai esu kategoriškai prieš, kad psichofiziologinio tyrimo rezultatai būtų pripažinti teisme savarankiškais įrodymais, kadangi asmens fiziologinės reakcijos yra nenusipėjamos ir dėl jaudulio arba kitų priežasčių asmuo gali elgtis visiškai nebūdingai jo kasdieninei būsenai. Psichofiziologinio tyrimo sritis nėra pakankamai ištirta ir išanalizuota mokslininkų, taikyti ją praktikoje nagrinėjant baudžiamąsias bylas yra neracionalu¹².

Lietuvoje psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą reglamentuoja Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas, kuriame teigiama, kad tai yra "kompleksinis psichofiziologinis tyrimas, skirtas asmens teiginių teisingumui įvertinti, naudojant poligrafą."¹³ Užsienio šalių praktikoje šis tyrimo būdas dažniausiai naudojamas esant neatitikimams ir prieštaravimams tarp proceso dalyvių parodymų ir faktinių bylos aplinkybių. Tyrimo poligrafu metu yra vertinamos asmens psichofiziologinės reakcijos į pateiktą informaciją (arba vaizdinę medžiagą), o po vertinimo yra sprendžiama dėl subjektyvio reikšmingumo, tai yra kaip reagavo tiriamasis į atitinkamus teiginius ir ar jo reakcija turi reikšmės tiriamajam nusikaltimui.¹⁴ Anot Rusijos mokslininko J. Holodnyj,

---

⁹ BELEVIČIUS, L. *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005, p. 54.

¹⁰ KURAPKA, V., E., et al. *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1034.

¹¹ STÜLLENBER, K. *Lügendetektor in Deutschland*. München, 1999.

¹² Šis teiginys dar bus detaliau pagrįstas darbe.

¹³ Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 75-2273.

¹⁴ СВОБОДНЫЙ, Ф.К. *Судебная психофизиологическая экспертиза с использованием полиграфа*. Информационный бюллетень Следственного Комитета при МВД России. № 2(128) 2006г. с. 126-127.

psichofiziologinis tyrimas naudojant poligrafą - tai kriminalistinis tyrimas, kurio metu analizuojant asmens fiziologines reakcijas yra atkreipiamas dėmesys į tai, kaip asmuo atsimena ir gali vizualizuoti atitinkamus faktus, esant santykiui su užduotais klausimais, siekiant atgaminti nusikaltimo pėdsakus.¹⁵ Šis apibrėžimas pakankamai išsamus, tačiau, manytina, kad kai kuriuos jo elementus reikia patikslinti ir papildyti. Galime pasiūlyti tokį psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą apibrėžimą: tai kompleksinis kriminalistinis tyrimas, kurio metu specialistas, analizuojant ir fiksuojant poligrafu asmens fiziologines reakcijas į tam tikrus dirgiklius (informaciją ir/ar vaizdinę medžiagą), pateikia išvadą dėl konkrečių faktinių aplinkybių.

Doktrinoje yra teigiama, kad psichofiziologinio tyrimo poligrafu dalykas yra faktinių duomenų nustatymas apie asmens atmintyje turimą informaciją, susijusią su nusikaltimo pėdsakais; objektas – asmens atmintis, kaip neatsiejama psichikos dalis, o jo uždaviniai – analizavimas atmintyje esamos informacijos, iš kurios galima nustatyti „praeities“ įvykį, tai yra jau įvykusį nusikaltimą arba informaciją apie nusikalstamą veiką.¹⁶ Pats poligrafas – tai personalinis kompiuteris, turintis sensorinį bloką ir jungiklius. Prietaisas matuoja tiriamojo asmens fiziologines reakcijas į tam tikrus teiginius arba užduotus specialisto – poligrafologo klausimus. Jungikliai, tvirtinantis prie žmogaus, siunčia signalus į bloką, kuomet kompiuteryje įrašytoje programoje vyksta reakcijų fiksavimas. Specialistas, matydamas tuos fiziologinius rodiklius teikia išvadą, meluoja tiriamasis, ar ne. Kartu, didžiausia mokslininkų dalis mano, kad poligrafas tik asmens reakcijų fiksavimo prietaisas, negalintis nustatyti melo.¹⁷ Pavyzdžiui, žymus poligrafologas D. Lykken teigia, kad šis sudėtingas struktūrizuotas prietaisas prognozuoja šiek tiek geresnį rezultatą, negu manėtos metimas,¹⁸ o 2003 m. JAV mokslų nacionalinės akademijos tyrimas rodo, kad jei iš 10 000 žmonių 10 yra apmokyti, teigiamai atlikti tyrimus poligrafu, šnipų, tai 8 iš jų būtų pričiupti, tačiau apart to, būtų įtraukti į „pagautųjų“ sąrašą visi likę žmonės. Tai kaip iš tų kaltų rasti nekaltuosius? Akademija teigia, kad naudojimas poligrafu – nesaugus, šališkas metodas.¹⁹ Pats poligrafas negali nustatyti tiesos arba melo, tai daro profesionalus specialistas, kuris irgi

---

¹⁵ ХОЛОДНЫЙ, Ю.И. Судебно-психофизиологическая экспертиза: период становления. Статья первая. Вестник криминалистики. Выпуск 1 (25). 2008. с. 25.

¹⁶ ХОЛОДНЫЙ, Ю.И. Судебно-психофизиологическая экспертиза: период становления. Статья вторая. Вестник криминалистики. Выпуск 1 (29). 2009. с. 50-59.

¹⁷ ОСИПОВ, Я.В. Современные технические средства детекции лжи. Вестник Санкт – Петербургского университета МВД России №. 2(54) 2012. с. 94 – 98.

¹⁸ KAYE, D.H. *The Validity of tests: Caveant Omnes*. Jurimetrics J. 1987. p.349.

¹⁹ National Research Council (U.S) *Lie detectors and detection – Evaluation. I. Committee to review the scientific evidence on the Polygraph*. HV8078. 2003. p. 64

gali padaryti klaidą. Visi tyrimo poligrafu metu gauti rezultatai (rodikliai) yra gana subjektyvūs ir gali keistis dėl įvairių faktorių, o tikėti tuo ar ne, sprendžia pats asmuo.

Minėta, kad psichofiziologinis tyrimas iš esmės tapatinamas su psichofiziologiniu tyrimu naudojant poligrafą, tačiau literatūroje aprašoma ir kai kuriose valstybėse jau naudojama dar viena psichofiziologinio tyrimo rūšis ("melo demaskavimo" technologija) - lygmeninė balso analizė.²⁰ Ji dar vadinama „balso rizikos analize (Voice Risk Analysis, VRA)“ ar „balso streso analize (Voice Stress Analysis, VSA) ir grindžiama hipoteze, jog melavimas sukelia žmogui stresą, kuris atsiliepia jo kalbos parametrams.

Ši technologija buvo sukurta Izraelyje 1997 metais. Ji analizuoja asmens smegenų veiklą ir jos emocinį atspaudą atsižvelgiant į balsą. Į kompiuterį yra instaliuojama specializuota balso analizės programa ir mikrofonas, kurie pagal žmogaus kalbos intonaciją atskleidžia jo emocinę būseną, fiksuojant protinės veiklos pokyčius, kurie atsispindi balse. Svarbu tai ne ką sako asmuo, o kaip, kadangi programa nustato skirtumą: ką žmogus jautė teigdamas informaciją, kaip galvojo ir ką iš tikrųjų pasakė. Šio tyrimo rezultatas rodo ką „sako“ asmens smegenys esant atitinkamoje emocinėje būsenoje, ta yra kaip nevalingai buvo pateikti impulsai ir kaip tai skiriasi nuo to, ką tuo metu asmuo galvojo ir jautė. Technologija, nustatydamą kalbančio arba atsakančio į pateiktus klausimus žmogaus emocinę reakciją, parodo, kokie būtent teiginiai sukelia atitinkamus pakeitimus (jaudulį, nerimą) ir tokiu būdu yra išvedamas lygmeninės balso analizės rezultatas. Tyrimą galima atlikti kaip realiu laiku, taip ir analizuojant jau įrašytą garso įrašą.²¹

Lygmeninės žmogaus balso analizės technologija paremta jo kalbos mechanizmu, kuris yra labai sudėtingas procesas, nes jame dalyvauja ir sinchronizuojasi įvairūs raumenys bei kalbos padargai. Balsas tiriamas naudojant matematinius algoritmus: esant didelio intervalo spektrui, analizuojami 129 parametrai. Žmogui kalbant, oras pučiamas iš plaučių aukštyn į balso stygas. Galiausiai balso stygos vibruoja tam tikru dažniu ir taip susidaro garsas. Vibruojantis oro srautas ir toliau juda burnos link, kur juo manipuliuoja kalbos padargai: liežuvis, dantys ir lūpos, kad susidarytų balso garso srovė, kurią mes vadiname žodžiais ir frazėmis. Smegenys vaidina pagrindinį vaidmenį, valdydamos visą procesą ir stebėdamos, kas pasakyta, kad jūsų skleidžiamas garsas atitiktų tai, ką norėjo pasakyti smegenys, ir kad ištarti žodžiai būtų tinkamo garsumo, idant juos girdėtų

---

²⁰ KURAPKA, V., E., *et al. Kriminalistika. Taktika ir metodika. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1043, 1044.

²¹ ОГЛОБЛИН, С. *Инструментальная „детекция лжи“ (проверка на полиграфе): академический курс*. Ярославль: Ньюанс, 2004

tikslinis klausytojas. Šio nuolatinio smegenų vykdomo stebėjimo rezultatas – kiekvienas „įvykis“, kuris apdorojamas smegenyse, paliks savo pėdsakus sakytinėje kalboje. Lygmeninės balso analizės technologija ignoruoja jūsų pašnekovo išsakytų minčių turinį ir ji susitelkia tik į protinės veiklos pokyčius, atsispindinčius balse. Kitaip tariant, svarbu yra „kaip“ pasakyta, o ne „kas“ pasakyta. Lygmeninės balso analizės technologija remiasi balso dažnio pakitimų tyrimais. Mokslinių tyrimų metu buvo nustatyta, kad dažnio kitimų koreliacija susijusi su skirtinga smegenų veikla, emocine žmogaus būkle ir fiziologinėmis sąlygomis²².

Užsienyje (pavyzdžiui, Izraelyje, Didžiojoje Britanijoje) lygmeninės balso analizės tyrimas yra naudojamas atskleidžiant teroristinio pobūdžio nusikaltimus. J. Kasperovič teigia, kad teroristų elgesiui būdingi asocialiniai reiškiniai. Tai reiškia, kad kai kurie teroristo emociniai bruožai yra ryškesni, neprilygstami normaliam, pagal psichotipų standartą, elgesiui ir būtent tokia reakcija pasireiškia per vegetacinę nervų sistemą lygmeninės balso analizės tyrimo metu „nustatant tiesą“.²³ Tikrinant šio metodo veikimą JAV buvo atliktas eksperimentas, kurio metu grupė fizinių asmenų, vaidinančių teroristus, turėjo sugalvoti veikimo planą, tačiau dar nespėjus suplanuoti „teraktą“, programa su tikslumu 83 proc. jau galėjo atpažinti „teroristą“ bei kritinius, nusišleptus informacijos elementus. Tokia technologija, remiantis psichofiziologiniais rodikliais, padidina tikimybę atskleisti nusišleptą informaciją ir užkirsti kelią nusikalstamumui pradiniame, pasikėsinimo etape.²⁴

Lietuvoje lygmeninė balso analizė oficialiai nėra pripažįstama ir reglamentuota specialiais norminiais aktais kaip savarankiška psichofiziologinio tyrimo rūšis, bet komercinėje rinkoje ši technologija egzistuoja ir naudojama darbuotojų sąžiningumui vertinti.²⁵

Analogišką statusą turi dar viena psichofiziologinio tyrimo rūšis - EyeDetect® (akies detekcijos) technologija.²⁶ Tai inovatyvi melo atpažinimo technologija, kuri leidžia tiksliai nustatyti apgaulę (paslaugos pardavėjo teigimu net per 30 minučių), atliekant tiriamo asmens akių judesių ir kitų fiziologinių pokyčių analizę.

---

²² KURAPKA, V., E., *et al. Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1043, 1044.

²³ КИРЕЕВ М. В., СТАРЧЕНКО М.Г., ПАХОМОВ С.В., МЕДВЕДЕВ С.В. *Этапы мозгового обеспечения заведомо ложных ответов. Физиология человека*. – 2007. Т. 33. № 6. с. 5–13

²⁴ LUI M., ROSENFELD J.P. *The application of subliminal priming in lie detection: Scenario for identification of members of a terrorist ring. Psychophysiology*. 2009. p. 889–90.

²⁵ Prieiga per internetą: <<http://www.baltvesa.lt/kitos-paslaugos2.htm>>

²⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.meloatpazinimas.lt/>>

Paslaugos pardavėjo teigimu, akių motoriniai tyrimai melui atpažinti yra moksliskai pagrįstas metodas, padedantis spręsti saugumo, korupcijos, apgavysčių ir kylančių grėsmių klausimą tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje. EyeDetect yra idealus įrankis greitai ir efektyviai patikrinti dėl melo, vagysčių, kyšininkavimo, narkotikų vartojimo ir/ar kompanijos informacijos nutekavimo. Juo naudojasi daugiau nei 340 privačių bendrovių 22-ose pasaulio šalyse - kasmet atliekama dešimtys tūkstančių tyrimų. Laboratoriniai ir lauko tyrimai, publikuoti moksliniuose straipsniuose, parodė, kad EyeDetect tikslumas siekia 86 proc.

EyeDetect Lietuvą pasiekė tik 2018 metais, tačiau gali pasigirti plačiu tarptautinių klientų ratu. Be valstybinių įstaigų Amerikoje, Europoje ir Azijos šalyse, paslaugos teiktos daugiau nei 340-čiai privačių bendrovių, tokių kaip Samsung, FedEx, McDonalds ir Pepsico.

EyeDetect naudojamas naujų darbuotojų atrankai, periodiniams esamų darbuotojų tyrimams, pabėgėlių ir imigrantų patikrai kertant šalies sienas, atliekant lygtinai paleistų asmenų priežiūrą ir draudžiamų medžiagų vartojimo klausimais. Šią technologiją personalo atrankoje naudoja JAV teisėsaugos agentūros, Izraelio, Meksikos, Peru, Kolumbijos, Panamos federalinės agentūros, bei kitos agentūros Europoje ir Azijoje.²⁷

Apibendrinant, galima teigti, kad psichofiziologinis tyrimas yra susijęs su žmogaus psichologinėmis ir fiziologinėmis reakcijomis į tam tikrą informaciją. Jis, iš esmės, tapatinamas su psichofiziologiniu tyrimu naudojant poligrafą („melo detektorius“), kurį galima apibrėžti taip: tai kompleksinis kriminalistinis tyrimas, kurio metu specialistas, analizuojant ir fiksuojant poligrafu asmens fiziologines reakcijas į tam tikrus dirgiklius (informaciją ir/ar vaizdinę medžiagą), pateikia išvadą dėl konkrečių faktinių aplinkybių. Psichofiziologinis tyrimas apima tradicinį, reglamentuotą tyrimą naudojant poligrafą ir keletą netradicinių, naujų technologijų: lygmeninę balso analizę, kuri dar vadinama „balso rizikos analize (Voice Risk Analysis, VRA)“ ar „balso streso analize (Voice Stress Analysis, VSA) ir akių motorinius tyrimus, vadinamus EyeDetect® (akies detekcijos) technologija.

---

²⁷ Prieiga per internetą: <<http://www.meloatpazinimas.lt/>>

2. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFA SAMPRATA

2.1. Istorinė psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą raida

Maždaug nuo XVIII a. modernioje istorijoje mokslininkai pradėjo taikyti instrumentinius metodus, kurie buvo grindžiami fiziologiniais ir neurofiziologiniais rodikliais nustatant tiesą. Atliekant tiriamojo analizę, buvo pastebėta, kad esant dviejų rodyklių santykiui, reakcijos yra nekontroliuojamos ir priklausomai nuo rezultatu, galima buvo daryti išvadą, kad asmuo meluoja arba atvirksčiai.

Doktrinoje teigiama, kad melo detekcijos istorinė raida prasidėjo 1875 metais, kai Italų fiziologas A. Mocco pletizmografu (tai prietaisas, kuris matuoja kraujagysles ir fiksuoja pulso keitimą) nustatė, kad esant emocinės įtampos būsenai, keičiasi asmens fiziologinės reakcijos. Tačiau yra mokslininkų, kurie mano, kad būtent žymaus Robinzono Kruzo autorius, anglų romanistas ir profesionalus šnipas D. Defo buvo pirmasis Europoje, kuris pasiūlė taikyti pulso analizę kovojant su nusikalstamumu.²⁸ 1730 metais jis išleido mokslinį straipsnį „An Effectual Scheme for the Immediate Preventing of Street Robberies And Suppressing All Other Disorders of the Night“, kuriame atkreipė dėmesį į tai, kad vagiai turi dažną raumenų susitraukimą ir jei šią reakciją iširti, jis išduos save. D. Defo sakė: „paimkite vagį už riešą ir pamatuokite jo pulsą. Jūs suvoksite jo kaltumą.“ Nepaisant to, kad romanisto mintis buvo pakankamai vaisingą, mokslininkams reikėjo pusantro amžiaus, kad idėja dėl fiziologinių asmens matavimo rodyklių buvo įgyvendinta materialiai.²⁹

Be abejonės, A. Mocco padarė didžiulę įtaką psichofiziologiniam tyrimui poligrafu išvystymui, tačiau pradininku laikomas Čezarė Lombroso (C. Lombroso), italų daktaras – psichiatras, kuris pirmasis panaudojo prietaisą (gidrosfigomometrą) melo detekcijai atlikti. Šis prietaisas fiksavo asmens spaudimo pakeitimus kraujyje. 1895 metais Č. Lombroso knygoje „Homo delinquent“ („Kaltas žmogus“) aprašė teigiamą tyrimo analizę plėšimo byloje, tyrinėdamas kaltininko fiziologinę būklę, o 1902 metais italų daktaras dalyvavo vienoje garsioje byloje ikiteisminiame tyrime dėl nužudymo bei išprievartavimo mergaitės, kur jis panaudojo prietaisą. Tyrimo metu, atlikęs įtariamojo

---

²⁸ KURAPKA, V., E., *et al. Kriminalistika. Taktika ir metodika. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1027.

²⁹ РОМАНЕНКО Ю. В. “Психофизиологический метод выявления скрываемой информации с использованием полиграфа в целях кадрового отбора, вопросы истории, теории и практики” *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2008. с. 75

detalesnę analizę apklausos metu ir po gautų duomenų apdorojimo Č. Lombrozo pastebėjo, kad kaltininko pulsas beveik nepasikeitė. Tolimesnis bylos nagrinėjimas parodė, kad įtariamasis neturi jokio ryšio su auka.³⁰

Dauguma mokslininkų mano, kad poligrafą sukūrė W. M. Marston, kuris po Garvardo aspirantūros įkūrė laboratoriją, kurioje tyrinėjo psichofiziologinius reiškinius, tačiau W. M. Martson poligrafas buvo panašus į kardiografą, kadangi registravo asmens spaudimą. Taip pat yra tų, kurie mano, kad pilnavertišką poligrafą, tinkantį melui nustatyti, 1921 metais sukūrė J. Larson. Priešingai, negu W. M. Martson, J. Larson prietaisas fiksavo pulsą, spaudimą ir kvėpavimą, o jo rezultatus galima buvo pamatyti specialiaame popieriuje, kuris buvo sujungtas su poligrafu. 1933 metais L. Keeler – J. Larson mokinys, patobulino poligrafą papildant jį odos temperatūros matavimo sistemą ir būtent tai buvo galutinis žingsnis, kuris pradėjo psichofiziologinių tyrimų naudojant poligrafą raidą.³¹

Be abejonės, visi aukščiau nurodyti mokslininkai padarė įtakos tyrimo poligrafu išsivystymui, tačiau būtent Č. Lombrozo pirmasis panaudojo savo prietaisą tyrimams atlikti (nors jis ir buvo primityvus), o L. Keeler į J. Larson sukonstravo prietaisą, kuris ir tapo moderniu poligrafu. Taigi Č. Lobrozo laikomas pirmojo poligrafo įkūrėju, o L. Keeler - modernaus, šiuolaikinio poligrafo įkūrėju.³²

Pažymėtina, kad Antro pasaulinio karo pabaigoje Niu Džersio karinėje stovykloje buvo labai sėkmingai atlikti tyrimai poligrafu ir po kelių metų JAV buvo priimtas sprendimas taikyti tokį tyrimą Centrinėje žvalgybos agentūroje. Tačiau 1985 metais buvo pastebėtos klaidos, atliekant tyrimą poligrafu, ir JAV nusprendė priimti įstatymą, kuris uždraudė tyrimą poligrafu privačiuose sektoriuose, bet padidėjus vagystėm, 1988 metais įstatymu vis gi leido naudoti poligrafą privatiems įmonėms. Antroje trisdešimtojo dešimtmečio pusėje sukurta JAV detekcijos technologija buvo eksportuojama ir į kitas šalis.³³

---

³⁰ РОМАНЕНКО Ю. В. “Психофизиологический метод выявления скрываемой информации с использованием полиграфа в целях кадрового отбора, вопросы истории, теории и практики” Психопедагогика в правоохранительных органах. 2008. с. 75.

³¹ ЗВЁЗДОЧКИНА Н.В. *Исследование психофизиологического состояния человека с помощью полиграфа: Учебно-методическое пособие.* Казань: Казанский университет, 2015. с. 7 - 8

³² ВАРЛАМОВ В. *Детектор лжи.* „ПЭР СЭ – Пресс“. 2004, с. 17.

³³ КНЯЗЕВ М. В. *История развития детекции лжи. Практика применения полиграфа в различных странах.* Минск <http://antey-group.ru/jurnal53.html>

1936 metais poligrafas atsirado Lenkijoje. Jį įgijo Varšuvos psichohigienos institutas. Nors mokslininkai išreiškė didelį susidomėjimą, tačiau jo vystymasis dėl karo buvo atidėtas dvidešimčiai metų.³⁴

1940 metų pradžioje JAV paruošė Kinijai specialistus, kurie po pilietinio karo kartu su poligrafais buvo išsiųsti į Taivaną. Japonija, priešingai negu Kinija, pati pradėjo tyrinėti ir vystyti melo detekciją. 1951 metais Japonų policijos pareigūnai atliko JAV karinių mokykloje apmokymus ir šalis pradėjo gaminti savo „poligrafus“, kurie buvo taikomi policijos įstaigose. Japonija savo sukurtam prietaisui davė „psichogalvanometro“ pavadinimą.³⁵

Indija pirmą kartą išreiškė interesą melo detekcijai 1948 metais po žymios bylos, susijusios su M. Gandhi nužudymu. Tiriant šį įvyki, Indijos policijos pareigūnai, siekiant susiaurinti įtariamųjų ratą, panaudojo poligrafą, tačiau vėliau, kai buvo gauti klaidingi tyrimo poligrafu rezultatai, šio tyrimo taikymas buvo sustabdytas iki 70 – tųjų metų pradžios.³⁶

Minėta, kad Lietuvos kriminalistai, pasirėmę užsienio psichologinių eksperimentų duomenimis, bandė kurti savo melo diagnozavimo metodus. Psichofiziologinis tyrimas buvo suprantamas kaip psichologinis metodas, kuris taikomas nusikaltimui atskleisti arba kitaip – „įvykio faktų diagnostikai“ nustatyti.³⁷

Svarbus žingsnis tobulinant poligrafą buvo žengtas 1992 metais, kai buvo sukurtas kompiuterinis elektroninis poligrafas.³⁸

2.2. Moksliniai psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą pagrindai

Nors psichofiziologiniai tyrimai naudojant poligrafą iki galo nėra ištirti mokslininkų, tačiau tai nereiškia, kad poligrafo taikymas yra negalimas. Testuojant tiriamuosius, mokslininkai pastebėjo, kad jeigu asmuo slepia informaciją, jo fiziologiniai rodikliai keičiasi. Kad paaiškinti kiekvieną tyrimo metu asmens reakciją, nuo XX amžiaus vidurio kuriamos įvairios teorinės koncepcijos (mokslinės teorijos), paaiškinančios, kaip,

---

³⁴ ЖУРИН С.И. *Практика и теория использования детекторов лжи* 2004 с. 27

³⁵ ЖУРИН С.И. *Практика и теория использования детекторов лжи* 2004 с. 23, 48.

³⁶ *Ibid.*, с. 22.

³⁷ LAZERSONAS, V. Psichologiniai metodai nusikaltimui išaiškinti. *Kovokime su nusikaltimais*. Metinis valstybės saugumo departamento leidinys. Kaunas: Spindulio leidykla, 1933, p. 81–85.

³⁸ KURAPKA, V., E., et al. *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1029.

atliekant psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą, galima nustatyti žmogaus melą. Pažymėtina, kad yra keletas nusistovėjusių koncepcijų:

- **Baismės baimės teorija** – teorijos pagrindą sudaro tai, kad tiriamas asmuo iš esmės bijo tyrimo poligrafu ir jo būseną gali parodyti, kad jis meluoja, nes testavimas sukels fiziologines reakcijas. Problema yra tame, kad asmuo suvokia melavimo pasekmes ir dar labiau pradeda bijoti. Jis sieja melą su baudimu. Kitas interpretavimas šios teorijos yra toks, kad tiriamasis yra motyvuotas kuo geriau atsakyti į pateiktus tyrimo metu klausimus, kad poligrafas neparodytų neigiamo rezultato ir toks jo pasiryžimas iš baimės būti nubaustam, taip pat sukelia dideles fiziologines reakcijas. Gerų rezultatų ši koncepciją neturi. Ji yra vertinama kritiškai, nes tiriamojo reakcijos parodo jo baimę, bet nelabai padeda atskleisti tiesą.³⁹
- **Psichinės traumos teorija** – yra sukurta psichologo A. R. Luria, tyrinėjusio nusikaltėlių psichinę būklę po gautos psichinės traumos. Šios teorijos esmę sudaro tai, kad tiriamasis, atsakant į jam pateiktus tyrimo metu klausimus, pradeda jausti įtampą, kitaip sakant, jis yra afekto būsenoje. Anot šią koncepciją, asmens fiziologinės reakcijos įtampos formoje, gali pasireikšti, jei jis intensyviai bando nusišypsoti tiesą arba asmuo gali būti nekaltu, tačiau pati klausimo formuluote, arba klausime esantis žodis jam sukelia dvasinius išgyvenimus. Kitaip sakant tyrimo metu suformuluoti klausimai gali turėti žodžius „erzintojus“, dėl kurių tiriamasis gali jaustis nemalonai. Teorijos pagrindinis veiksnys yra įtampa.⁴⁰
- **Konflikto teorija** – atsirado amerikiečių mokslininkų dėka, kurie transformavo A. R. Luria idėjas. Teorija remiasi tuo, kad fiziologiniai pokyčiai atsiranda, kai tiriamasis vienu metu turi tendenciją sakyti tiesą ir tuo pačiu - meluoti. Koncepcija buvo sukurta remiantis eksperimento duomenimis. Kai kurie palaiko šią teoriją teigdami, kad esant tiesos ir melo konfliktui, stabdantys fiziologiniai rodikliai aktyvuoja nervų sistemą, bet dauguma mokslininkų pasisakė prieš, nes konflikto fiziologinės reakcijos yra panašios į reakcijas, kurios atsiranda dėl asmeninių dvasinių išgyvenimų. Be to, tyrimo metu esant „tylos testo“⁴¹ atlikimo

---

³⁹ The Polygraph and Lie Detection the Nacional Academies of sciences engineering medicine 2003, p. 74 – 75.

⁴⁰ ЛУРИЯ А.Р. *Психология в определении следов преступления*. Научное слово, 1928, № 3, с. 79—82, 85—92. <http://yurpsy.com/files/biblio/luriya/02.htm>

⁴¹ Tylos testas – tai testas, kurio metu tiriamajam nereikia atsakyti į užduodamą klausimą, užtenka galvoti apie atsakymą į jį.

teorija faktiškai negali veikti, fiziologiniai rodikliai nekonkuruos ir konfliktas tokių atvejų neįmanomas.⁴²

- **Sąlygiškai refleksinė teorija** sukūrė I. P. Pavlov, kuris analizavo aukščiausią nervų sistemos veiklą. Šios teorijos fundamentą sudaro emociškai reikšmingi klausimai, kurie tiriamajam sukelia stiprią fiziologinę reakciją, remiantis jo praeities patirtimi. Tokia koncepcija yra dar labiau kritikuotina, negu konflikto teorija, kadangi duoti racionalu paaiškinimą sukeltoms fiziologinėms reakcijoms meluojant – negalima, nes procentas, kad asmuo ne meluoja, o išreiškia reakciją į klausimą, vadovaujantis savo patirtimi, yra nulinis.⁴³

Sąlygiškai refleksinė teorija užbaigia sukurtas „emocionalaus“ pagrindo koncepcijas. Anot mokslininkų, pagrindiniai trukumai išvardintų teorijų yra tai, kad sunku paaiškinti teigiamus detekcijos rezultatus esant palankioms sąlygoms, nes tiriamieji neturi pakankamos motyvacijos vengti melo kai išviso nėra būtinybės meluoti arba nuslėpti informaciją, o ypač - kai asmenys neįtaria, kad jų fiziologinės reakcijos yra registruojamos poligrafu. Pirmenybę mokslininkai suteikia teorijoms, kurios remiasi kognityviniais faktoriais, susijusiais su asmens suvokimu ir gautos informacijos transformavimu atsakant į pateiktus specialisto klausimus⁴⁴. Tai, pavyzdžiui:

- **Dichotomizacijos teorija** – laboratorinėmis sąlygomis tirdami organizmo reakcijas į neutralius ir reikšmingus dirgiklius, Izraelio poligrafologai nustatė tam tikrus dėsningumus, kuriuos pavadino dichotomizacijos teorija: pasak šios teorijos, asmenims, pasirinkusiems tam tikrą (reikšmingą) dirgiklį, neatsižvelgiant į jų pasirinkimą, prasidės nepriklausomi procesai prie dviejų dirgiklių grupių (neutralaus ir reikšmingo) pripratimo. Šios teorijos kūrėjai (G. Ben-Shakar ir kiti) tikėjosi, kad pagal šią teoriją išvesti metodiniai principai ateityje padės skirstyti dirgiklius į grupes, nustatyti pripratimo būdus ir, atsižvelgiant į kiekvieną iš šių grupių, nustatyti jų subjektyvią svarbą. Tačiau, remdamiesi šios teorijos nuostatomis, mokslininkai, atlikdami eksperimentus, susidūrė su tam tikrais prieštaravimais. Pirmiausia dichotomizacijos teorija teigia, kad situacijose, kai reikšmingi ir neutralūs dirgikliai būna lygūs, jų išskyrimas atliekant psichofiziologinį tyrimą taptų negalimas. Tačiau atliekant daugelį tyrimų,

---

⁴² ХОЛОДНЫЙ Ю. И. САВЕЛЬЕВ Ю. И. *Проблема использования испытаний на полиграфе: Приглашение к дискуссии*. Психологический журнал. 1996. Т. 17. № 3. с. 53-70

⁴³ ХОЛОДНЫЙ Ю. И. САВЕЛЬЕВ Ю. И. *Проблема использования испытаний на полиграфе: Приглашение к дискуссии*. Психологический журнал. 1996. Т. 17. № 3. с. 53-70.

⁴⁴ ХОЛОДНЫЙ Ю. И. *Полиграф в России 1993 – 2008*. Издательство МГТУ. Москва 2008. с. 66.

naudojant tokias pradines sąlygas, kaip odos galvaninė reakcija, sukelta stiprių dirgiklių, buvo stipresnė nei odos galvaninė reakcija į neutralų dirgiklį. Antra, buvo nustatyta, kad retai pasireiškiant ryškūs dirgikliai sukėlė daug stipresnes odos galvanines reakcijas nei neutralūs dirgikliai, panaudoti tokioje pat situacijoje. Šia teorija buvo galima paaiškinti tik kai kuriuos tyrimus, atliekamus laboratorijose.⁴⁵

Kanados tyrinėtojas R. Heslegrave pasiūlė dar 3 paradigmas - nustatyti psichinę įtampą melavimo būsenai⁴⁶:

- **Informacijos kiekio teorija** – nustato aukštesnę įtampą melavimo metu. Ji atsiranda dėl to, kad didelis kiekis informacijos pritraukia asmens dėmesį, kurio padariniai sukelia stipresnes fiziologines reakcijas.
- **„Grįžtamų sunkumų“ teorija** – nustato tai, kad tyrimo metu melaginga informacija sunkiau grįžta į asmens smegenis, negu informacija, atitinkanti tikrovę, ir tai sukelia įtampą.
- **Naujovės teorija** – teigia, kad fiziologiniai reiškiniai stiprėja tuomet, kai tiriamasis, teikiant melagingą informaciją ir bandant „išsisukti“, sukuria asociacijas, alternatyvas tiesai.

Pažymėtina, kad 1960 - 1980 metais buvo pasiūlyta apie 13 mokslinių teorijų, aiškinančių, kodėl žmogaus fiziologiniai rodikliai pasireiškia stipriau, jei jis meluoja, tačiau anot G. Barlend, nei viena koncepcija to neatskleidė. Tos pačios nuomonės laikosi ir specialistai iš Izraelio ir Kanados, kurie konstatavo, kad nei vienas iš pateiktų metodų nesugeba pagrįstai susisteminti gautų tyrimo poligrafu duomenų. Pagal JAV Kongreso vertinimą, atliktą 1983 metais, konstatuota, kad siekiant sukurti tinkamą teoriją, būtina atlikti fundamentalius tyrimus, analizuojant šį klausimą iš visų neiromokslinių pusių.⁴⁷

Paminėtina ir šiai dienai aktuali teorija, kurią XX a. pabaigoje pateikė lenkų poligrafologai. Tai **pėdsakų aptikimo atmintyje** teorija⁴⁸. Teorijos autorių nuomone, tyrimas poligrafu remiasi keturiais svarbiausiais elementais:

1. Tyrimo pobūdis turi atkurti atminties pėdsakus.

---

⁴⁵ БАЛАБАНОВА Л.М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонений). Д.: Сталкер. 1998. с. 432.

⁴⁶ HESLEGRAVE R. *An examination of the psychological mechanisms underlying deception*. Psychophysiology. 1982. Vol. 19. p. 285—293.

⁴⁷ Scientific validity of polygraph testing: a research review and evaluation — a technical memorandum. Washington, DC: U. S. Congress, Office of Technology Assessment, 1983. p. 106

⁴⁸ Widacki, J. *Wprowadzenie do problematyki badań poligraficznych*. Warszawa, 1981, p. 45–53.

2. Tyrimų procedūra remiasi psichologiniuose eksperimentuose taikomais principais.
3. Patikrinimas yra kriminologinis identifikavimo metodas.
4. Tyrimas turi tikslą surasti informaciją, reikšmingą teisėsaugos institucijoms.

Šios teorijos naujumas yra tas, kad tyrimo poligrafu metu vykdomas žmogaus atminties tyrimas, siekiant nustatyti baudžiamąją prasme reikšmingo įvykio pėdsakų buvimą (arba patvirtinti jų nebuvimą).

Mokslininkai ir toliau kuria teorijas, kurios pagrįstų tuos sudėtingus psichologinius ir fiziologinius procesus, vykstančius žmogaus psichikoje ir organizme, kai asmuo slepia informaciją ar meluoja. Kai kurie mokslininkai teigia, kad psichofiziologinių tyrimų metu gaunamų rezultatų patikimumas siekia 80–90 procentų⁴⁹.

2.3. Psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą reglamentavimas Lietuvoje ir kai kuriose užsienio šalyse

Lietuvoje psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą reglamentuoja keli teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas⁵⁰;
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“⁵¹;
3. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-635 „Dėl psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcijos patvirtinimo“⁵².

Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas buvo priimtas 2000 m. rugpjūčio 29 d. Jo 1 str. nurodyta, kad įstatymas nustato poligrafo naudojimo tvarką, tyrimo poligrafu subjektų, specialistų bei asmenų, kurie tiriami poligrafu, teises ir pareigas. Poligrafo naudojimo įstatymo 2 str. paminėtos pagrindinės sąvokos: poligrafo, tyrimo poligrafu, tyrimo specialisto ir subjektų. Pateiksime šias sąvokas, nes jos yra svarbios darbo kontekste: *Poligrafas* – teisės aktuose nustatytus įrenginių elektromagnetinio suderinamumo ir elektrotechninių gaminių saugos reikalavimus atitinkantis prietaisas, fiksuojantis asmens kvėpavimo, kraujotakos, odos elektrinio aktyvumo ir kitus fiziologinius pokyčius, atsirandančius asmens organizme tyrimo šiuo

⁴⁹ АВЕРЬЯНОВА, Т. В., et al. *Криминалистика*. Учебник для вузов. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1999, с. 621.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 75-2273.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo. 2002-07-12, nr. 1131.

⁵² Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcijos patvirtinimo. Valstybės žiniuose neskelbiamas, 2009-09-04, nr. 5-V-635.

prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas; *Tyrimas poligrafu* – kompleksinis psichofiziologinis tyrimas, skirtas asmens teiginių teisingumui įvertinti, naudojant poligrafą; *Tyrimo specialistas* – asmuo, atitinkantis šio įstatymo keliamus reikalavimus ir šio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka atliekantis tyrimus; *Tyrimo subjektai* – valstybės institucijos, pagal šį įstatymą įgaliotos atlikti tyrimą poligrafu. Šio įstatymo 4 str. yra nurodytas baigtinis sąrašas tyrimo subjektų (kas gali taikyti psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą) ir objektų (kam galima taikyti psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą): *Tyrimo subjektai* yra šios valstybės institucijos:

1. Vidaus reikalų ministerijos įgaliotos institucijos;
2. krašto apsaugos sistemoje – Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos;
3. Valstybės saugumo departamentas;
4. Finansų ministerijos įgaliota institucija;
5. Specialiųjų tyrimų tarnyba.

Tyrimo objektai yra asmenys, kurių veikla yra susijusi su įslaptintos informacijos naudojimu, apsauga ar susipažinimu su ja:

1) atitinkamos institucijos valstybės tarnautojai, darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, pareigūnai ir kariai, asmenys, atrinkti tarnybai ar darbui šiose institucijose, taip pat kriminalinės žvalgybos slaptieji dalyviai ir žvalgybos slaptieji bendradarbiai;

2) valstybės tarnautojai, darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, pareigūnai ir kariai, asmenys, atrinkti valstybės tarnybai ar darbui, taip pat kriminalinės žvalgybos slaptieji dalyviai, jeigu to prašo kitos Lietuvos Respublikos valstybės institucijos.

Poligrafo naudojimo įstatymo 3 str. kategoriškai teigiama, kad tyrimas poligrafu yra draudžiamas, išskyrus šiame įstatyme numatytiems tyrimo subjektams, kurie savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo ir kitais įstatymais, kitais Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Respublikos Prezidento dekretais, Vyriausybės nutarimais bei kitais teisės aktais. Nagrinėjamo įstatymo 5 str. yra nurodytas tyrimo poligrafu tikslas ir jo taikymo atvejai:

Tyrimo tikslas – patikrinti tyrimo objekto suteiktos ar apie jį ir jo aplinką surinktos informacijos patikimumą;

Tyrimo objektas gali būti tiriamas poligrafu tik tokiais *atvejais*:

1) sprendžiant klausimą dėl leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija išdavimo ar panaikinimo, kai yra pagrindas manyti, kad asmuo nuslėpė arba pateikė melagingus biografijos faktus ar kitus duomenis apie save ir savo aplinką;

2) vykdant kontržvalgybą;

3) vertinant kriminalinės žvalgybos slaptųjų dalyvių ir (ar) jų pateiktos informacijos patikimumą;

4) vertinant pareigūnų, vykdančių saugomų asmenų apsaugos užtikrinimo funkcijas, patikimumą, taip pat vertinant, ar nėra priežasčių, dėl kurių galėtų kilti grėsmė saugomų asmenų saugumui;

5) tiriant nusikalstamas veikas ir vykdant jų prevenciją, tiriant kitus teisės pažeidimus, *jeigu šios veikos ir kiti pažeidimai yra susiję su nustatytos darbo, susipažinimo su įslaptinta informacija ar tokios informacijos naudojimo bei saugojimo tvarkos pažeidimu;*

6) kai yra pagrindas manyti, kad asmeniui daromas neteisėtas poveikis, turintis reikšmės nustatytai susipažinimo, darbo su įslaptinta informacija tvarkai, tokios informacijos naudojimui bei saugojimui;

7) asmeniui pateikus prašymą atlikti pakartotinį tyrimą.

Nagrinėjamo įstatymo 6 str. 1 d. yra nurodyti tyrimo poligrafu apribojimai:

Tyrimas poligrafu *neatliekamas arba atidedamas*, jeigu:

1) asmuo yra neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų arba vartojęs medikamentus, galinčius turėti įtakos tyrimui;

2) asmuo turi psichikos ir elgesio sutrikimų arba dėl patologinės būsenos negali suprasti savo veiksmų esmės ar jų valdyti;

3) asmuo yra laikinai nedarbingas dėl sveikatos būklės;

4) nustatoma, kad tiriamojo asmens psichinė, psichologinė, fiziologinė ar fizinė būklė trukdys kokybiškai atlikti tyrimą.

Poligrafo naudojimo įstatymo 7 str. aprašyta tyrimo atlikimo tvarka ir kurio 5 d. pabrėžiama, kad „asmens tyrimas atliekamas, jeigu tiriamasis asmuo sutinka raštu.“ Be to, įstatyme nurodytas tyrimo specialisto teisinis statusas (8 str.), poligrafu tiriamo asmens teisės (9 str.), tyrimo metu gautos informacijos panaudojimas ir apsauga, tyrimo ar jo atsisakymo pasekmės (10 str.). Pastarasis straipsnis yra pakankamai svarbus. Jame nurodyta, kad „Tyrimo išvada yra naudojama kaip *papildoma informacija*, apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką. *Jeigu asmens tyrimo išvada yra neigiama, taip pat asmeniui atsisakius tirtis poligrafu, atsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo*

aplinką, jam leidimas dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija neišduodamas ar turėtas panaikinamas Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

Apibendrinant pateiktas Poligrafo naudojimo įstatymo nuostatas, svarbu pažymėti, kad:

- įstatyme nurodytas baigtinis ir tiksliai apibrėžtas tyrimo subjektų ir objektų ratas;
- jame kategoriškai teigiama, kad tyrimas poligrafu yra draudžiamas, išskyrus šiame įstatyme numatytiems tyrimo subjektams;
- įstatyme tiksliai nurodytas tyrimo poligrafu tikslas ir jo taikymo atvejai, tarp kurių nėra paminėta galimybė taikyti tyrimo poligrafu baudžiamajame procese;
- jame nurodyti tyrimo poligrafu apribojimai, tai yra tam tikrais atvejais tyrimas poligrafu negali būti atliekamas at turi būti atidedamas;
- nors asmens tyrimas atliekamas, jeigu tiriamasis asmuo sutinka raštu, tačiau asmeniui atsisakius tirtis poligrafu, atsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo aplinką, jam leidimas dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija neišduodamas ar turėtas panaikinamas, tai yra, jeigu asmuo nori eiti tam tikras pareigas, jis negali atsisakyti tyrimo poligrafu.

2002 m. liepos 12 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“. Šis norminis aktas patvirtino Tyrimo poligrafu taisykles, kuriose jau buvo išvardyti bendrieji tyrimo poligrafu reikalavimai, taip pat tiriamų asmenų teisių tyrimo metu įgyvendinimas. Jame detalai reglamentuotas pats tyrimo poligrafu atlikimo procesas.

2009 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-635 buvo patvirtinta „Psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcija“, kuri nustatė psichofiziologinio tyrimo uždavinius, principus, organizavimo ir atlikimo tvarką, naudojant psichofiziologinius tyrimus operatyvinėje (kriminalinės žvalgybos) veikloje, atliekant ikiteisminius tyrimus, atrenkant į pareigas pareigūnus.

Šios instrukcijos IX skyriuje įvardyta galimybė taikyti psichofiziologinį tyrimą ir *ikiteisminiame tyrime*, jeigu reikia:

- patikrinti asmens pateiktos informacijos patikimumą;

- gauti iš asmens informaciją, kuri yra būtina tyrimui, kad būtų laiku atlikti kiti tyrimo veiksmai;
- nustatyti asmens dalyvavimą arba nedalyvavimą rengiant ir darant nusikaltimą;
- išsiaiškinti įvykio ar nusikalstamos veikos aplinkybes;
- nustatyti ar patikslinti nusikalstamos veikos požymius;
- nustatyti kiekvieno asmens vaidmenį darant grupinį nusikaltimą;
- nustatyti vietą, kur paslėpti turintys reikšmės tyrimui objektai;
- nustatyti besislapstančių asmenų buvimo vietą;
- nustatyti nusikaltimo bendrininkus;
- nustatyti asmenis ar valstybės tarnautojus, neteisėtai teikiančius tretiesiems asmenims informaciją, sudarančią ikiteisminio tyrimo, valstybės ar tarnybos paslaptį;
- patikrinti tiriamojo asmens anketinius duomenis.

Pagal šią instrukciją psichofiziologinis tyrimas laikomas objektų tyrimu ir jam atlikti duodama užduotis specialistui. Atlikęs tyrimą, specialistas turi pateikti išvadą, kurios turinys turi atitikti BPK 90 straipsnio ir instrukcijos reikalavimus.

Taigi matome, kad „Psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcija“ praplečia tyrimo poligrafo taikymo sferas ir ribas, nurodytas Poligrafo naudojimo įstatyme, o taip neturėtų būti. Tai yra teisės normų kolizija ir turi būti taikomos Poligrafo naudojimo įstatymo normos.

Latvijoje tyrimas poligrafo atliekamas nuo 1998 metų. Jis yra leidžiamas proceso įstatymais kaip baudžiamosiose bylose, taip ir civilinėse. Baudžiamajame procese gautų duomenų poligrafo tyrimo metu rezultatai pripažįstami teismuose, taip pat ir Aukščiausiajame Teisme. Tikrinami poligrafo gali būti visi proceso dalyviai: įtariamieji, nukentėjusieji arba liudytojai. Latvijoje kaip ir Lietuvoje, asmuo turi valios išreiškimą ir atlikti tyrimą poligrafo jam gali tik tuomet, kai jis sutinka būti tiriamuoju pasirašytinai. Psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą atlieka tik sertifikuoti specialistai, naudodami standartinę aparatūrą ir priimtą, praktikoje aprobuotą metodiką bei laikydamiesi etikos kodekso. Nuo 2002 metų tikrinimas poligrafo atliekamas tik kartu su tikrinamojo psichologine diagnostika.⁵³

Vengrijoje kaip ir daugumos šalyje, baudžiamojo proceso kodeksas, kuris įsigaliojo 2003 metais, leidžia naudoti „melo detektorius“ tikrinamajam sutikus ir specialistui konsultantui pritarus. Psichofiziologinis tyrimas poligrafo gali būti atliekamas

---

⁵³ Prieiga per internetą: <http://www.eksperts.gold.lv/polygraph_ru.html>

kaip ikiteisminio tyrimo metu, taip ir teisminiame nagrinėjime. Draudžiama poligrafu tikrinti nepilnamečius. Poligrafo naudojimą taip pat numato 2001 m. Administracinių priemonių objektų ir asmenų atžvilgiu taikymo įstatymas, pagal kurį policija turi teisę panaudoti „melo detektorių“ ieškant dingusių asmenų ar daiktų, identifikuojant lavonus. Be abejonės, yra būtinas išankstinis, raštiškas tikrinamojo sutikimas. Vengrijos asmens duomenų apsaugos įstatymas nustato, kad jautrūs asmens duomenys negali būti tvarkomi, renkami, kaupiami, perduodami ar atskleidžiami, išskyrus asmens sutikimu ar pagal įstatymą. Kaip nurodyta 2002 m. parlamento duomenų apsaugos ir informacijos laisvės įgaliojimo metiniame pranešime, „melo detektoriaus“ panaudojimas vertintinas kaip asmeninių potencialiai jautrių duomenų kontrolė, tad gali būti teisėtas tik asmeniui sutikus ar pagal įstatymą. Pranešime teigiama, jog atsižvelgiant į Asmens duomenų apsaugos įstatymą poligrafo panaudojimas privačioje sferoje nėra leistinas, kadangi valdžios santykiai tarp darbdavio ir darbuotojo negali garantuoti, kad asmens sutikimas bus iš tiesų laisvas ir apsaugotas nuo nederamos įtakos.⁵⁴

Austrijoje, priešingai negu Vengrijoje, „melo detektoriaus“ panaudojimas baudžiamajame procese neleidžiamas. Toks sprendimas grindžiamas dviem Aukščiausiojo Teismo sprendimais: 1. 1966 m. lapkričio mėn. sprendime nurodoma, jog net kaltinamajam sutikus jo tikrinimas poligrafu nesuderinamas su teisingo teismo principu, taip pat minimos ir abejonės moksliniu poligrafo patikimumu; 2. 1977 m. kovo mėn. sprendime įtvirtintas požiūris, kad visi tyrimo metodai, kurių rezultatai nėra pagrįsti kaltinamojo laisva valia (o toks metodas yra ir tyrimas poligrafu) nėra leistini, net ir kaltinamajam sutikus.⁵⁵

Lenkijoje poligrafo panaudojimas nėra aiškiai reglamentuotas, tačiau tyrimai poligrafu pasitaiko praktikoje. Jei tyrimas poligrafu naudojamas baudžiamajame procese, jo gautų rezultatų duomenys yra traktuojami kaip specialisto ekspertizė, kuri aiškinama kaip priemonė nustatyti ne tik psichofiziologines asmens reakcijas, bet ir melagingus parodymus.⁵⁶ Šiuo atveju yra nustatomas faktinis psichofiziologinis ryšys tarp specialisto ir tiriamojo reakcijos į pateiktus klausimus ar teiginius. Gauti poligrafu duomenys nenustato, meluoja tiriamasis ar ne, bet parodo jo reakciją į situacijas susijusias su bylos

---

⁵⁴ Annual Report of the Parliamentary Commissioner for Data Protection and Freedom of Information, 2002

⁵⁵ CLARKE B. Criminal justice administration of Australia. *Lie detectors and detection*. Volume 7. Number 1. 2000

⁵⁶ GODA, G. *Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese*. Teisė, 2010, 76, p. 37

aplinkybėmis, kuriuo metu bus galima nustatyti ryšį tarp jų, tai yra tarp išreikštų emocijų ir pateiktos informacijos.

Turbūt plačiausiai psichofiziologiniai tyrimai naudojant poligrafą atliekami JAV. Dabar poligrafą naudoja net 10 JAV federalinių tarnybų. Kai kuriose JAV valstijose, su tam tikromis sąlygomis, leidžiama naudoti poligrafo duomenis teismuose, pavyzdžiui., Naujosios Meksikos valstijoje tyrimus poligrafu taiko daugiau negu 20 metų. Daugelyje valstijų psichofiziologinius tyrimus naudojant poligrafą atlieka nuteistiesiems už seksualinius nusikaltimus. JAV ekonominis poligrafo panaudojimo efektyvumas sudaro apie 3 mlrd. dolerių per metus. Tuo tarpu Europoje, tyrimai poligrafu neįgijo didelės reikšmės praktikoje, o ypač baudžiamosiose bylose. Dauguma Europos šalių tiesiog nepripažįsta šio tyrimo rezultatų įrodymais teisme, bet vienų atveju, praktika sutampa: nei vienas asmuo negali būti tiriamas poligrafu, jeigu jis to nenori, tai yra jeigu nėra jo rašytino sutikimo.⁵⁷ Šiuo metu, kaip jau buvo minėta, psichofiziologinius tyrimus naudoja daugiau nei 60 šalių, įskaitant Lietuvos Respubliką. Plačiausiai jie taikomi Japonijoje, JAV, Kanadoje, Pietų Korėjoje ir dar kai kuriose kitose šalyse⁵⁸.

Apibendrinant, svarbu pažymėti, kad maždaug nuo XVIII a. modernioje istorijoje mokslininkai pradėjo taikyti instrumentinius metodus, kurie buvo grindžiami fiziologiniais ir neurofiziologiniais rodikliais nustatant tiesą, tačiau būtent Č. Lombrozo pirmasis panaudojo savo prietaisą tyrimams atlikti (nors jis ir buvo primityvus), o L. Keeler ir J. Larson sukonstravo prietaisą, kuris ir tapo moderniu poligrafu. Kad paaiškinti kiekvieną tyrimo metu asmens reakciją, nuo XX amžiaus vidurio kuriamos įvairios teorinės koncepcijos (mokslinės teorijos), paaiškinančios, kaip, atliekant psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą, galima nustatyti žmogaus melą, pavyzdžiui, konflikto, bausmės baimės, psichinės traumos, pėdsakų aptikimo atmintyje ir kitos teorijos. Pažymėtina, kad visos jos nėra iki galo iširtos ir mokslškai pagrįstos, tačiau tai nereiškia, kad poligrafo negalima ir netikslinga taikyti praktikoje. Šiuo metu psichofiziologinius tyrimus naudoja daugiau nei 60 šalių, įskaitant Lietuvos Respubliką.

---

⁵⁷ WIDACKI, J. *50th annual seminar of the American polygraph association, Chicago, Illinois, 30 august – 5 September 2015*. European polygraph. Volume 9. Number 3 (33). 2015. p. 162 – 163.

⁵⁸ BELEVIČIUS, L. *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005, p. 55.

3. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFAŲ TURINYS

Psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą atlikimo procesas yra pakankamai sudėtingas. Jo turinį sudaro tam tikros stadijos ir taikomos metodikos. Koks modulis bus derintas vienu ar kitu atveju nagrinėjant tiriamąjį poligrafu, priklauso nuo tyrimo taikymo srities. Pavyzdžiui, jei tiriamasis yra valstybės tarnautojas, jam taikys nesudėtingą procesą į kuri įeina standartiniai klausimai, o jei tai įtariamasis baudžiamojoje byloje - jis bus nagrinėjamas sunkesnės metodikos atžvilgiu.⁵⁹

Minėta, kad 2002 m. liepos 12 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“. Šis norminis aktas patvirtino Tyrimo poligrafu taisykles, kuriose išvardyti bendrieji tyrimo poligrafu reikalavimai, taip pat tiriamų asmenų teisių tyrimo metu įgyvendinimas. Jame detalčiai reglamentuotas pats tyrimo poligrafu atlikimo procesas, jo turinys.

3.1. Tyrimo poligrafu stadijos

Psichofiziologinis tyrimas naudojant poligrafą turi tam tikras stadijas⁶⁰:

1. Pasirengimas tyrimui;
2. Pokalbis su tiriamuoju prieš testų atlikimą;
3. Testų atlikimas;
4. Pokalbis su tiriamuoju po testų atlikimo;
5. Tyrimo metu surinktų duomenų įvertinimas ir tyrimo išvados surašymas.

Kiekvienos tyrimo poligrafu stadijos metu yra sprendžiami tam tikri klausimai, todėl yra svarbu jas išnagrinėti plačiau.

Pasirengimas tyrimui – viena svarbiausių stadijų. Šios stadijos metu pirmiausia sprendžiama ar yra pakankamai duomenų (informacijos) tyrimui atlikti ir ar tyrimo metu galima atsakyti į pateiktus klausimus. Jeigu tyrimui atlikti reikalinga papildoma informacija, tyrimo specialistas dėl šios informacijos kreipiasi į prašymą atlikti tyrimą pateikusia institucija ar sprendimą dėl tyrimo atlikimo priėmusį asmenį. Tyrimo specialistas ar kitas tyrimo subjekto vadovo įgaliotas asmuo supažindina tiriamąjį su

---

⁵⁹ KURAPKA, V., E., *et al. Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1038.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“. 2002-07-12, nr. 1131

sprendimu atlikti tyrimą. Pasirengimo metu sudaromas pokalbio su tiriamuoju prieš testų atlikimą planas, preliminariai sudaromi testavimo metu užduodami klausimai.

Pokalbio su tiriamuoju prieš testų atlikimą metu tyrimo specialistas:

- supažindina tiriamąjį su Poligrafo naudojimo įstatyme nurodytomis jo teisėmis;
- informuoja tiriamąjį apie tai, kad pokalbis su tiriamuoju prieš testų atlikimą, testų atlikimas ir pokalbis su tiriamuoju po testų atlikimo bus fiksuojami garso ar garso ir vaizdo fiksavimo priemonėmis;
- pateikia tiriamajam pasirašyti sutikimą;
- įvertina tiriamojo tinkamumą dalyvauti tyrime;
- supažindina tiriamąjį su naudojama poligrafo įranga ir paaiškina jam poligrafo veikimo principus;
- aptaria su tiriamuoju tyrimo metu pateikiamus klausimus.

Testų atlikimo metu, naudojant Taisyklių 12 punkte nurodytas tyrimo metodikas ir tiriamajam atsakinėjant į tyrimo specialisto pateikiamus klausimus, surenkami reikalingi fiziologiniai duomenys.

Pokalbio su tiriamuoju po testų atlikimo metu tiriamajam yra suteikiama galimybė paaiškinti savo fiziologines reakcijas į testų klausimus, taip pat su tiriamuoju gali būti aptariami pirminiai tyrimo rezultatai.

Po pokalbio su tiriamuoju po testų atlikimo tyrimo specialistas įvertina visus tyrimo metu surinktus duomenis ir surašo tyrimo išvadą. Tyrimo išvada turi būti surašyta ne vėliau kaip per mėnesį nuo paskutinio testo atlikimo ir apie tyrimo rezultatus yra pranešama tiriamajam asmeniui⁶¹.

3.2. Tyrimo poligrafu metodikos

Nuo pat senovės tyrimo poligrafo taikymo problematika kėlė daug diskusijų, tačiau bandymas įtraukti psichofiziologinį tyrimą į baudžiamąjį procesą negalėjo būti įmanomu reiškiniu nepritaikant tam tikras naudojimo prielaidas. Įtraukiant šį tyrimą į baudžiamosios justicijos sistemą, buvo kuriamos metodikos, kurių dėka žmonės bandė nustatyti tiesą bei atrasti tinkamą, moksliskai pagrįstą būdą gauti iš tiriamojo asmens kuo tikslesnę informaciją. Šiuo metu yra pakankamai daug sukurtų metodikų, kurios

---

⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“. 2002-07-12, nr. 1131

pasireškia per tyrimo metu užduotus klausimus. Pačios populiariausios technikos bus aptariamoms šiame darbe.⁶²

Viena populiariausių metodikų yra *kontrolinių klausimų testas*. Metodika naudinga tada, kai tyrimo poligrafu tikslas yra konkretaus fakto nustatymas.⁶³ Jos pagrindą sudaro 3 rūšių klausimai:

- Neutraliniai – tai tokie klausimai, kurie nesusiję su tyrinėjama situacija ir neiškelia asmens fiziologinės reakcijos, pavyzdžiui: Jūs gyvenate JAV? Jūsų vardas Jonas ?
- Kritiniai – tai specialieji klausimai, kurie susiję su tiriamuoju įvykiu, pavyzdžiui: Jūs paėmėt kamerą? Yra daroma prielaida, kad nekaltasis asmuo, kuris neėmė daikto, atsakys neigiamai, o tas, kas atsakys neigiamai, bet iš tikrųjų paėmė kamerą, parodys stipresnę reakciją, kurą poligrafas tojaus užfiksuos.
- Kontroliniai - klausimai, kurie turi ryši su tiriamuoju įvykiu, bet tiesiogiai to nerodo. Jų pobūdis yra neaiškus, o tikslas – sukelti abejonę tiriamajam ir užfiksuoti reakciją. Toks klausimo pobūdis palengvina atpažinti „kaltąjį“. Specialistas formuluoja klausimą tokiu būdu, kad neigiama tiriamojo reakcija, jo manymu, būtų melas. Tokio klausimo formulotė gali skambėti taip: per pirmus 20 metų gyvenimo Jūs ėmėt tai, kas jums nepriklausė? ⁶⁴

Yra dar vienas šios metodikos interpretavimas, kur kontrolinių klausimų testo metodikos turinį sudaro 4 klausimai⁶⁵. Apart kontrolinio ir neutralinio klausimų yra išskiriami:

- „Aukojuantis“ klausimas – kuris turi būti užduotas tyrimo pradžioje. Iš esmės tai yra klausimas, kuris neturi reikšmės, nes tyrimo metu, nepaisant to, kad jis užduodamas, rezultatui jis neįtakoja. Šį klausimą kartais vadina „paruošiamuoju“, ji galima traktuoti kaip pagalbą tiriamajam, kad jis susikauptu.

---

⁶² ЛАНТУХ Э.В. *Современные возможности и проблемы производства психофизиологических экспертиз с использованием полиграфа при производстве по уголовным делам*. Вестник Санкт – Петербургского университета МВД России №. 2(54) 2012. с. 152 - 155

⁶³ СОШНИКОВ А.П., КОМИССАРОВА Я.В.. Полиграф в практике расследования преступлений.Методика контрольных вопросов. Статья. 2008

⁶⁴ VRIJ A. *Detecting Lies and Deceit*. New York. 2000

⁶⁵ VRIJ A. *Detecting Lies and Deceit*. New York. 2000

- Patikrinantis klausimas – kuris gali būti užduotas tyrimo eigoje, o jo iškelta reakcija leidžia atlikti psichofiziologinio tyrimo uždavinius. Toks klausimas yra orientuotas patikrinti informaciją apie faktus.

Nepaisant to, kad daugumą šalių naudoją psichofiziologiniams tyrimams poligrafu kontrolinių klausimų metodiką, ji turi pakankamai nemažai oponentų. Vienas iš jų, psichologas P. Ekman įvardina 5 priežastis, kodėl kai kurie nekaltieji įtariamieji gali rodyti stipresnes fiziologines reakcijas atsakan į kontrolinio testo metodikos klausimus:

1. Nekaltieji galvoja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai gali klysti, jog jie jau padarė klaidą suteikus tiriamajam įtariamojo statusą;
2. Nekaltieji galvoja kad teisėsauga yra nesąžininga. Žmonės tiesiog nepasitiki pareigūnais ir nemėgsta juos;
3. Nekaltieji gali nepasitikėti tyrais poligrafu, nes galvoja, kad prietaisas klysta, o tai sukelia nerimą ir nepasitikėjimą;
4. Nekaltieji gali tirti baimę dėl asmeninių priežasčių, o tai būtinai atsispindės tyrime;
5. Nekaltieji nekaltumo atveju gali reaguoti į pateitus klausimus emocionaliai, dėl to kad jis gali sukelti jam prisiminimus sukeliančius tokias reakcijas, pavyzdžiui: tiriamojo žmoną nužudė, tai akivaizdu, kad kontroliniai klausymai rodys fiziologinių rodyklių keitimą.⁶⁶

Norėčiau paminėti dar viena metodiką - tai kaltės žinių testas, kuris dar vadinamas „netiesioginių metodu ir nuslėptos informacijos testu“. JAV 2012 metais ši tyrimo poligrafu metodika buvo pripažinta viena patikimiausių technikų.⁶⁷

Nurodyta metodika taikoma tik tuo atveju, jei yra pagrindas manyti, kad tiriamajam tikrai yra žinomos nusikaltimo detales. Kaltės žinių testo metodika paremta tuo, kad klausimai suformuluoti kaltinimo kontekstu yra netaikomi. Specialistas tyrimo metu atlieka bandymą netiesioginiais klausimais, sužinoti, ar tiriamasis žino išsamesnę informaciją apie nusikaltimą ir ar kiti figūruojantys byloje asmenys (tyrėjai arba pats kaltinamasis) žino tą patį. Tokios metodikos naudojimo metu per netiesioginius klausimus, asmenų, dalyvavusių arba kitaip susijusių su nusikaltimu, fiziologinės reakcijos išryškėja labiau, o esant neutraliems klausimams – reakcija sumažėja. Tuo

⁶⁶ ВАРЛАНОВ В. А. *Детектор лжи*. — М.: ПЕР СЭ, 2004.

⁶⁷Prieiga per internetą: <<https://polygraph.ua/ru/metodikiu/>>

pačiu laiku, asmuo neturintis ryšio su tiriamuoju įvykiu, reaguoja į visus klausimus vienodai, t.y. jo fiziologiniai rodikliai stabilūs. Technika gali būti taikoma ne tik analizuojant jau žinomas nusikaltimo aplinkybes, bet ir papildomos informacijos nustatymui. Pavyzdžiui, jei paslėpto lavono vieta yra žinoma netiksliai, ir kad susiaurinti paieškos ribas, specialistas gali suformuluoti klausimą tokiu būdu: „nužudytojo kūnas paslėptas: sode? namie? iškastoje duobėje?“ ir pan. Jei specialistas pamatys, kad tiriamojo fiziologinė reakcija pasikeitė išgirsiant žodį „namas“, tai kito klausimo formuluotė gali skambėti taip: „nužudytojo kūnas, randantis name paslėptas: vonioje? ant stogo? virtuvėje?“. Tai gi kiekvienas testas sudarytas iš vieno klausimo ir kelių atsakymų, iš kurių vienas yra kritinis.⁶⁸

Istoriškai aplinkybės susiklostė taip, kad JAV plačiai taikoma tik kontrolinių testų metodika, tačiau D. Lykked labai kritikavo šią techniką. Atsiradus naujai metodikai – aplinkybių žinojimo testui, D. Lykked bandė palaikyti šią idėją, tačiau nepaisant jo pastangų, JAV nepritaikė tos metodikos tyrimams poligrafu atlikti. Be to, amerikiečiai net nežino, kaip taikyti tokį metodą. Tačiau Lietuvos policija ir prokuratūra, nauja tyrimo technika sudomino.⁶⁹

Lietuvos Respublikoje psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą baudžiamosiose bylose pradėjo taikyti nuo 1992 m., o testavimui buvo pasirinkta lyginamųjų klausimų technika. Tačiau 2005 m. tyrimų atlikimams buvo pripažinta kita metodika - aplinkybių žinojimo testas. Šios metodikos rezultatai gali padėti tyrėjui pasirinkti nusikaltimo tyrimo versiją, sužinoti tiriamojo asmens charakteristiką, vaidmenį bendrininkavimo atveju, arba nustatyti jo statusą procese, bei surinkti informaciją apie įvykio vietos aplinkybes. Teigiama, kad aplinkybių žinojimo testo metodika yra naudinga tyrimo poligrafu formate ir yra pripažinta teismų praktikoje.⁷⁰

Anot žymaus Lietuvos poligrafologo V. Saldžiūno, yra dvi pakankamai patikimos metodikos (testai): „Pirma - kontrolinių klausimų testai (jų daug rūšių) - su šia metodika praktiškai įkliūna visi nusikaltę. Kita paremta tuo, ar tiriamasis turi informacijos apie

---

⁶⁸ СКРЫПНИКОВ А. И., ЗУБРИЛОВА И. С., ЗЕРИН С. Н. *Методика и тактика применения полиграфа при раскрытии преступлений*. Статья. *Непрямой метод опроса с использованием полиграфа* (тест “виновных знаний” или тест “скрываемой информации”) 1997

⁶⁹ САЛЬДЖЮНАС В., КОВАЛЕНКА, А. *Преимущества теста знания обстоятельств события*. Эксперт криминалист. 2012, 1: 31.

⁷⁰ KOVALENKO, A.; SALDŽIŪNAS, V. *Psichofiziologinio tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje*. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius. 2011. p. 52–69.

tiriamą įvykį. Mokslininkai mano, kad su šia metodika praktiškai neįmanoma nuskriausti nekaltą žmogų, bet kaltus yra truputį sunkiau gaudyti.”⁷¹

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“ priede yra nurodytos galimų taikyti tyrimo poligrafu metodikų sąrašas (žr. lentelę):

Lentelė. Galimų taikyti tyrimo poligrafu metodikų sąrašas

1.	Beksterio zonų lyginimo metodika
2.	Federalinė dviejų zonų metodika
3.	Federalinė zonų lyginimo metodika
4.	Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) armijos modifikuota bendrųjų klausimų metodika
5.	JAV oro pajėgų modifikuota bendrųjų klausimų metodika
6.	JAV slaptųjų tarnybų modifikuota bendrųjų klausimų metodika
7.	Jutos zonų palyginimo metodika
8.	Mičigano valstijos universiteto modifikuota bendrųjų klausimų metodika
9.	Modifikuota bendrųjų klausimų metodika
10.	Patikrinimo metodika naudojant nurodyto melo klausimus
11.	Rydo lyginamųjų klausimų metodika
12.	Šnipinėjimo ir sabotažo metodika
13.	Teisėsaugos institucijų kandidatų patikrinimo metodika
14.	Zonų lyginimo metodika
15.	Tikrinamųjų ir neutraliųjų klausimų metodika (Taikoma, kai tyrimas poligrafu atliekamas siekiant įvertinti tiriamo asmens pateiktos informacijos teisingumą, nesant duomenų apie konkretų įvykį.)

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“ priede

⁷¹ Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-saldziunas-melo-detektoriaus-tyrimo-issvadu-nerekomenduociau-naudoti-seimoje.d?id=55405149>>

Apibendrinant galima teigti, kad psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą atlikimo procesas yra pakankamai sudėtingas. Jo turinį sudaro tam tikros stadijos ir taikomos metodikos. Tyrimą poligrafu sudaro tokios stadijos: 1. Pasirengimas tyrimui; 2. Pokalbis su tiriamuoju prieš testų atlikimą; 3. Testų atlikimas; 4. Pokalbis su tiriamuoju po testų atlikimo; 5. Tyrimo metu surinktų duomenų įvertinimas ir tyrimo išvados surašymas. Kiekvienoje stadijoje sprendžiami tam tikri klausimai. Testų atlikimo stadijoje gali būti taikomos metodikos, nurodytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“ priede.

4. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFĄ TAIKYMO BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ GALIMYBĖS

Šios magistro darbo dalies pradžioje būtina akcentuoti tai, ką jau buvo nurodyta darbe analizuojant teisinį poligrafo naudojimo reglamentavimą. Poligrafo naudojimo įstatyme:

- nurodytas baigtinis ir tiksliai apibrėžtas tyrimo subjektų ir objektų ratas;
- kategoriškai teigiama, kad tyrimas poligrafu yra draudžiamas, išskyrus šiame įstatyme numatytiems tyrimo subjektams;
- tiksliai nurodytas tyrimo poligrafu tikslas ir jo taikymo atvejai, tarp kurių nėra paminėta galimybė taikyti tyrimo poligrafu baudžiamajame procese; ir kt.

Matome, kad formaliai psichofiziologiniam tyrimui naudojant poligrafą nėra vietos baudžiamajame procese. Tai numato pats specialusis Poligrafo naudojimo įstatymas. Tačiau nusikalstamų veikų tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme praktikoje pasitaiko atvejų, kai tyrimai poligrafu buvo atliekami ikiteisminio tyrimo metu ir jų taikymo rezultatai įvertinti teisme nagrinėjant bylą⁷². Todėl kyla klausimas dėl teisinių galimybių taikyti tyrimus poligrafu baudžiamajame procese.

Poligrafo naudojimo įstatymas gautiems išvadoms pagrįstumui įtvirtina kelis būdus:⁷³

- Tyrimo poligrafu metu gauti rezultatai naudojami kaip papildoma informacija. Šiuo atveju psichofiziologinio tyrimo išvados apibūdina tiriamojo pagrindinius fiziologinius bruožus ir nesuteikia duomenų, reikšmių situacijos nagrinėjimui. Baudžiamajame procese toks išvadų naudojimas neturi esminės reikšmės bylos medžiagai ir laikomas dispozityvaus pobūdžio.
- Kai kuriais atvejais, jei asmuo atsisako būti tiriamu poligrafu arba esant jau iširtam rezultatai yra nepalankus, tokiu atveju atitinkama institucija gali uždrausti eiti tam tikras pareigas ir dirbti su slapta informacija.

Akivaizdu, kad poligrafo įstatymas nepritaikytas nusikalstamų veikų tyrimui ar jų faktinių duomenų atgaminimui, tačiau Baudžiamojo proceso kodeksas įvardina sąlygas, per

---

⁷² Lietuvos teismų praktikoje, baudžiamosiose bylose psichofiziologinius tyrimus poligrafu pradėjo taikyti nuo 1992 m. ir jau 2011 m. buvo priimta apie 30 teismo sprendimų, dėl tokio metodo išvadų pagrįstumo vertinimo. (KOVALENKO, A.; SALDŽIŪNAS, V. *Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje*. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (5). Mokslinių straipsnių rinkinys. Kauna. 2011. p. 76.)

⁷³ KOVALENKO, A.; SALDŽIŪNAS, V. *Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje*. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (5). Mokslinių straipsnių rinkinys. Kauna. 2011. p. 70.

kurias tyrimas poligrafu galėtų būti teisėtas, leistinas metodas duomenų rinkimui. Baudžiamojo proceso kodekse 20 str. 1 d. įtvirtinta, kad: „Įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys“, o tai reiškia, kad jei informacija gauta įstatymų numatytais būdais, ji yra teisėta ir tokie duomenys gali būti teismo pripažinti įrodymais. Tačiau neskubant daryti tokia išvada, prieštaravimu tarp poligrafo naudojimo įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso niekas nepanaikino ir tyrimas poligrafu baudžiamosiose bylose gali būti teisėtu metodu renkant duomenis tik tais atvejais, jei tokie duomenys bus pripažinti įrodymais, o įrodymų pripažinimas yra teisėjų prerogatyvą. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausias Teismas 2013 m. vienoje iš nutarčių įvertino tyrimą poligrafu kaip teismo vidinį įsitikinimą sustiprinantį reiškinį dėl parodymų patikimumo ir pasakė, kad Baudžiamojo proceso įstatymas to nenumato bet yra pagrįsta, jog tyrimas poligrafu yra kompleksinis psichofiziologinis tyrimas, skirtas asmens teiginių teisingumui įvertinti. Nors nagrinėjamoje byloje nei nukentėjusioji, nei kaltinamasis nepriklausė asmenų, tiriamų poligrafu, ratui, kaip yra įtvirtinta Poligrafo naudojimo įstatyme, bet aplinkybė, kad nukentėjusiosios parodymai ikiteisminio tyrimo metu, buvo teigiami, nes atitinka tyrimo poligrafu rezultatus (*„ji nepabijojo būti tikrinama jų teisingumui įvertinti ir tokius pačius parodymus davė teisme“*).⁷⁴ Iš to teismas padarė išvada, kad nukentėjusiosios parodymai patikrinti poligrafu nepatvirtina asmens kaltumo, tačiau sustiprina teismo vidinį įsitikinimą dėl parodymų objektyvumo. Anot teismo, nukentėjusiosios tyrimo poligrafu rezultatai neprieštarauja faktinių aplinkybių nustatymo principams.⁷⁵ Tačiau tokia pozicija dėl tyrimo poligrafu informacijos pripažinimo kaip tam tikrą argumentą vidiniam įsitikinimui pastiprinti vyravo neilgai. Jau 2017 m. Lietuvos Aukščiausias Teismas pakeitė nuomonę ir pasakė, kad tokia praktika yra netinkama ir neatitinka Baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio reikalavimams, nes priimant apkaltinamąjį nuosprendį, galima remtis tik tokiais duomenimis, kurių gavimo ir išnagrinėjimo tvarka atitinka BPK 20 nuostatas.“ *Teismo apsisprendimui priimti apkaltinamąjį nuosprendį gali daryti įtaką tik bylos proceso metu išnagrinėti įrodymai, jokios kitos aplinkybės negali lemti ar daryti įtakos teismo vidiniam įsitikinimui.*“ Tyrimas poligrafu gali būti tik vienas iš metodų renkant bylos informaciją, kurį gali būti panaudota kaip pagalbinė priemonė sėkmingam ikiteisminiam tyrimui, tačiau neturi teisės daryti įtakos teisėjo vidiniam įsitikinimui ir jo priimančiam sprendimui, nes poligrafas yra

⁷⁴ Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 12 d. nutartis Nr. 1A-924-282-2012.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2013 m. birželio 11d. kasacinė nutartis Nr. 2K-283/2013

tik priemonė, fiksuojanti žmogaus psichofiziologines reakcijas, bet jokių būdu ne prietaisas galintis nustatyti bylos aplinkybes.⁷⁶ Atsižvelgiant į sprendimą, manau, kad nereikėtų piktnaudžiauti teise ir nekreipti dėmesio į ilgus metus nusistovėjusi principą: *visos abejonės yra aiškinamos kaltinamojo naudai*, kuris gali sušvelninti kaltinamojo padėtį ir užtikrinti jo teisę į gynybą. Jei Lietuvos Aukščiausias Teismas nepriimtų naujo sprendimo, paneigiančio senesnę poziciją, tai toks požiūris sukeltų dar daugiau prieštaravimų ir spragų teisinėje sistemoje. Lietuvos mokslininkai iki šiol negali suformuoti vieningos nuomonės dėl tyrimo poligrafu naudojimo baudžiamajame procese, tai kas būtų, jei Poligrafo naudojimo įstatymas „kirstųsi“ ne tik su baudžiamojo proceso įstatymu, bet ir su visuotinai pripažintu principu?

Dar viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija buvo išsakyta, iš esmės, užtikrinanti kaltinamojo teises dėl tyrimo poligrafu atsisakymo. Lietuvos Aukščiausias Teismas sako, kad *„joks teisės aktas neįpareigoja įtariamąjį, kaltinamąjį ar nuteistąjį sutikti tirti poligrafu. Taip pat BPK suteikia teisę kaltinamajam atsisakyti duoti parodymus, ar duoti juos išklausus kitų asmenų parodymus.“* Tokia pozicija neturi būti vertinama, kaip patvirtinanti asmens kaltumą, nes kiekvienas kaltinamasis turi teisę į gynybą bei pats gali pasirinkti jos strategiją.⁷⁷

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausias Teismas pabrėžė, kad tyrimas poligrafu tik pagalbinė priemonė, kuri gali būti panaudota ikiteisminiame tyrime, o teismo procese poligrafo turimi rezultatai neturi teisės „trukdyti“ teisėjo vidiniam įsitikinimui bei turėti įtakos sprendimui, nes poligrafas yra prietaisas skirtas asmens psichofiziologinėms reakcijoms tyrimui, bet ne tiesos nustatymui. Be to, yra pabrėžiama Poligrafo naudojimo įstatymo 4 straipsnio nuostata, kuri teigia, kad poligrafo tyrimas atliekamas tik asmenims, susijusiems su įslaptintą informacija, o Baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnis nustato, kad tik įstatymų numatytą tvarka gauti duomenis gali būti pripažinti įrodymais. Iš to seka, kad pagrindinis poligrafo naudojimą reglamentuojantis įstatymas nenumato galimybės panaudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese ir tokiu būdu gauti rezultatai negali būti pripažinti įrodymais.⁷⁸

---

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2017 m. birželio 13d. nutartis Nr. 2K-147-697/2017

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2016 m. kovo 10d. nutartis Nr. 2K-7-76-222/2016

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2018 m. gegužės 31 d. nutartis Nr. 2K-166-699/2018.

Iš pateiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo komentarų dėl tyrimų poligrafu reikšmės, galima teigti, kad jų negalima sureikšminti baudžiamajame procese ir, kad jie nepadedą nustatyti tiesos byloje.

Kartu, galime kelti klausimą dėl tyrimo poligrafu traktavimo, kaip specialisto išvada dėl objektų tyrimo (BPK 205, 206 str.), tačiau šiuo klausimu sutiktina su G. Godos nuomone, kuris sako, kad paprastai specialistų teikiamos išvados nustato tam tikras bylos aplinkybes, kurių kitais būdais negalima sužinoti, pavyzdžiui, DNR ekspertizės metu galima nustatyti biologinių asmens pėdsakų savininką. Tokie tyrimo duomenys yra faktiškai pagrįsti ir patikimi, bei palengvina bylos nagrinėjimą. O tiriant asmenį poligrafu jokių naujų faktinių aplinkybių tiesiogiai nėra nustatoma, daugiau informacijos procese neatsiranda.⁷⁹ Manytina, kad verta spręsti klausimą dėl tyrimų poligrafu taikymo teismo psichologinės ekspertizės ribose, kaip tai padaryta Rusijoje nuo 2003 metų.⁸⁰

Yra siūloma dar viena tyrimo poligrafu alternatyva, tai yra tyrimą naudoti kaip būdą jau esamoms aplinkybėms paneigti ar patvirtinti. Nors tokiu atveju gauti duomenys neturės jokie faktinio pagrįstumo, tačiau jų vertinimo klausimas atitektų teisėjo diskrecijai. Šios idėjos realizavimui, reikalinga atlikti Baudžiamojo proceso kodekse atitinkamus pakeitimus, nes remiantis kodekso 191-197 straipsniais yra numatyti tokie parodymų patikrinimo veiksmai: parodymas atpažinti, eksperimentas ir parodymų patikrinimas vietoje, bet galimybės įvertinti parodymų patikimumą poligrafu, nenumatyta.⁸¹ G. Goda daro prielaidą, jei naudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese, būtina atlikti pataisymus, tačiau prieš tai reikėtų detalesnės poligrafo naudojimo įstatymo analizės, kad teisės aktai neprieštarautų vienas kitam.⁸² Kartu, pabrėžtina, kad pats autorius pasižymi kaip didelis tyrimo poligrafu priešininkas ir sako, kad tai visiškai nereikalinga priemonė baudžiamajame procese, o žinomas advokatas Vytautas Sirvydis nusiteikęs dar griežčiau, teigdamas, kad visą tai panašu į viduramžius, kai moterį, apkaltintą raganavimu, o patikrinti mesdavo į vandenį. Bet yra ir tų autorių, kurie įsitikinę, jog poligrafas suklysta itin retai. V. Saldžiūnas teigė, kad jo praktikoje buvo tik du atvejai, kai aparatas pateikė priešingus duomenis negu nusikalstamos veikos tyrėjai. *"Jei tiriamajam pateikiami trys klausimai, esama maždaug 6 proc. tikimybės, kad*

⁷⁹ GODA, G. Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese. *Teisė*, 2010, 76, p. 38.

⁸⁰ КОМИССАРОВА, Я. В. Задачи, объект и предмет судебной психофизиологической экспертизы с применением полиграфа // Библиотека криминалиста. Научный журнал. 2012. № 3 (4). С. 251-275.

⁸¹ GODA, G. Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese. *Teisė*, 2010, 76, p. 38.

⁸² GODA, G. Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese. *Teisė*, 2010, 76, p. 38.

suklysimė. Jei pateikiami penki klausimai, tokia tikimybė siekia apie 0,99 procento. Paprastai pateikiame iki 14 klausimų. Tačiau suklysti gali žmogus, analizuojantis rodmenis", - sakė poligrafo specialistas.⁸³

Pateiksime dar vieną argumentą, kodėl psichofiziologinius tyrimus naudojant poligrafą netikslinga traktuoti baudžiamajame procese kaip objektų tyrimas (specialisto išvada). Pažymėtina, kad nors tyrimai poligrafu Lietuvoje atliekami nuo 1992 metų, nuo 2003 metų – ikiteisminio tyrimo metu, o nuo 2011 metų juos pradėjo taikyti Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre, 2018 metais jie nebuvo įtraukti į atskirų teismo ekspertizės rūšių sąrašą.⁸⁴ Teismo ekspertizės rūšys, paprastai, visada tapatinamos su objektų tyrimo rūšimi.

Įvertinus visus pateiktus argumentus, galima teigti, kad įstatymai poligrafo naudojimo ir taikymo atžvilgu yra nesureguliuoti iki galo. Poligrafo naudojimo įstatymas įtvirtina poligrafo naudojimą atitinkamais atvejais, tam tikriems subjektams, objektams ir turi specializuotą tikslą, tačiau galimybės panaudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese nenumato. Jei naudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese, būtina atlikti įstatymų pataisymus, tačiau prieš tai reikėtų detalesnės Poligrafo naudojimo įstatymo analizės, kad teisės aktai neprieštarautų vienas kitam.

---

⁸³ Interviu su G. Goda, V. Sirvydžiu, V. Saldžiūnu. <<https://www.lzinios.lt/Lietuva/melo-detektorius-pazanga-ar-viduramziai/149583>>

⁸⁴ Teismo ekspertizės rūšių sąrašas patvirtintas Teismų ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimu Nr. KT-40. [Žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą:<www.e-seimas.lrs.lt>.

5. PSICHOFIZIOLOGINIO TYRIMO NAUDOJANT POLIGRAFĄ REZULTATŲ VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikoje Lietuvos teismai psichofiziologinius tyrimus naudojant poligrafą pradėjo vertinti nuo 1992 metų ir jau 2011 metais buvo priimta apie 30 teismo sprendimų (nuosprendžių ir nutarčių), dėl tokio metodo išvadų pagrįstumo vertinimo.⁸⁵ Šiuo metu, psichofiziologiniai tyrimai naudojant poligrafą dažniausiai atliekami ikiteisminio tyrimo metu, vertinant klausimą dėl tiriamojo asmens galimo kaltumo, tačiau teismai intensyviai paneigia šią poziciją ir sako, kad tokie tyrimai gali matuoti tik psichofiziologinę asmens būklę ir neturi reikšmės tiesos nustatymui byloje.

Nuo 1992 metų iki 2005 metų tyrimai poligrafu nebuvo teigiamai vertinami dėl praktikos formavimo trukumų. Psichofiziologinio tyrimo mokslas buvo nepakankamai iširtas, kad teismai sėkmingai galėtų vertinti tyrimą poligrafu baudžiamosiose bylose.⁸⁶ Tačiau po 2005 metų šio metodo naudojimas pradėjo plisti ir tyrimo poligrafu išvadas buvo bandoma traktuoti kaip įrodymus arba prielaidas įrodymų pagrįstumui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 - 2019 metų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikos analizė leidžia teigti, kad 2010 – 2016 metais tiek pirmosios instancijos, tiek apeliaciniai teismai bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatus vertina kaip specialisto išvadas ir kartu su kitomis įrodymų rūšimis. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2012 buvo nustatyta, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendyje *E. B. kaltė padarius minėtas nusikalstamas veikas įrodyta nukentėjusiosios R. G. (Kijauskaitės) parodymais, įvykio vietos apžiūros protokolu, kompaktiniuose diskuose esančios filmuotos medžiagos apžiūros protokolu, nukentėjusiosios parodymų patikrinimo vietoje protokolu, asmens parodymo atpažinti pagal jo nuotrauką protokolu, asmens parodymo atpažinti protokolu, akistatos protokolu, M. Romerio universiteto teismo medicinos instituto Kauno skyriaus specialisto išvada Nr. G5191/06(02), mobiliojo ryšio telefono garantinės knygelės apžiūros protokolu, vadovybės apsaugos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos psichofiziologinio tyrimo poligrafu specialisto išvada, liudytojos R. Č. parodymais*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog *kasatoriaus teiginiai, kad pirmosios instancijos teismas, netinkamai ir šališkai vertinęs bylos aplinkybes bei įrodymus, pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus,*

⁸⁵ KOVALENKO, A.; SALDŽIŪNAS, V. Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (5). Mokslinių straipsnių rinkinys, Kaunas, 2011, p. 76.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 74-75.

nepagrįsti. Kauno miesto apylinkės teismo 2011 m. birželio 29 d. nuosprendyje išdėstyti įrodymai, kuriais grindžiamos teismo išvados, ir motyvai, kuriais vadovaudamasis teismas atmetė kitus įrodymus. Kokie duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teismas, kurio žinioje yra byla. BPK 20 straipsnio 5 dalyje reikalaujama, kad teisėjai įrodymus vertintų pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Kauno miesto apylinkės teismo 2011 m. birželio 29 d. nuosprendžio išvados yra pagrįstos patikimais įrodymais, įvertinant jų tarpusavio ryšį ir visumą. Tuo tarpu kasatorius analizuoja kiekvieną įrodymą atskirai vieną nuo kito ir daro išvadas dėl nusikalstamų veikų aplinkybių nebuvimo, t. y. jų neįrodymo. Priešingai nei teigia kasatorius, teismas nė vieniems iš ištirtų įrodymų nesuteikė pranašumo prieš kitus įrodymus. Kasaciniame skunde ginčijami duomenys buvo vertinami kartu su kitais įrodymais.⁸⁷

Ta pati situacija įvyko dėl Telšių rajono apylinkės teismo 2012 m. sausio 16 d. nuosprendžio ir Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 14 d. nuosprendžio. Kasatorius nurodė, kad baudžiamojo proceso kodeksas buvo netinkamai pritaikytas, nes jame tyrimas poligrafu nereglamentuotas ir juo, kaip įrodymu, vadovautis neteisėtą, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokio argumento neįvertino.⁸⁸

2010 m. Teismų praktikoje buvo išdėstoma pozicija dėl Poligrafo naudojimo įstatymo taikymo baudžiamajame procese. Byloje dėl automobilio vagystės teigiama, kad nors kaltinamasis nepatenka į numatytą asmenų ratą leidžianti pritaikyti psichofiziologinį tyrimą, bet dėl jo sutikimo tikrintis poligrafu, bylos aplinkybės yra vertinamos tiek, kiek atitinka kitais būdais surinktus duomenys.⁸⁹

Kartais teigiama, kad psichofiziologinis tyrimas naudojant poligrafą (tyrimas poligrafu) pažeidžia nekaltumo prezumpciją. Praktikoje taip pat pasitaiko atveju, kur tyrimą poligrafu ribas grindžia nekaltumo prezumpcijos principu. Nuteistasis kasaciniame skunde dėl Akmenės rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 26 d. nuosprendžio pabrėžė, kad teismas suvaržė jo teises ir nesilaikė nekaltumo prezumpcijos principo dėl to, kad atmetė prašymą jo parodymus patikrinti poligrafu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje, Europos

---

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2012 rugsėjo 25d. nutartis Nr. 2K-414/2012.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2013 sausio 3d. nutartis Nr. 2K-127/2013.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. vasario 23 d. nutartis Nr. 2K-46/2010.

žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio nuostatomis, konstatavo: „*teismų praktikoje, be kita ko, pripažįstama ir tai, kad apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes, o abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai tada, kai išnaudojus visas galimybes nepavyksta jų išsklaidyti.*“ Kartu, Lietuvos Aukščiausias Teismas pateikė savo motyvus dėl turimo poligrafu įrodymų atžvilgiu, tačiau kodėl būtent nuteistajam tyrimas poligrafu negali būti taikomas, nepaaiškino.⁹⁰

Nuo 2017 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl psichofiziologinių tyrimų naudojant poligrafą rezultatų vertinimo po truputį keitėsi ir jie jau nebuvo priskiriami įrodymams. Pavyzdžiui, jau 2018 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018 pateikė platesnę ir beveik iki galo suformuotą išvadą vieningos praktikos link dėl psichofiziologinio tyrimo poligrafu. Lietuvos Aukščiausiam Teismui buvo pateiktas skundas dėl Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gegužės 22 d. nuosprendžio ir Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. balandžio 24 d. nuosprendžio, kuriame kasatorius teigia, kad jo kaltė neįrodyta, nes atlikto tyrimo poligrafu veiksmo Baudžiamojo proceso kodeksas nereglamentuoja ir dėl to gauti psichofiziologinio tyrimo pagrindu rezultatai negali būti vertinami įrodymų atžvilgiu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „*priimant apkaltinamąjį nuosprendį, galima remtis tik tais duomenimis, kurių gavimo ir išnagrinėjimo tvarka yra įtvirtinta BPK 20 straipsnio nuostatuose. Poligrafo naudojimo tvarką, tyrimo poligrafu objektus ir atvejus, kada pagal įstatymą šis tyrimo metodas bei jo rezultatai gali būti naudojamas, nustato Poligrafo įstatymas. Pagal šį įstatymą toks tyrimas gali būti atliekamas asmenims, kurių tarnyba yra susijusi su įslaptintos informacijos naudojimu, apsauga ar susipažinimu su ja (Poligrafo įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Todėl duomenų, gautų naudojant poligrafą kitais atvejais, pagal BPK 20 straipsnio 1 dalies nuostatas, negalima pripažinti įrodymais.*“ Taip pat buvo pažymėta, kad pagal teismų formuojamą praktiką, poligrafas tik prietaisas fiksuojantis asmens emocinę būseną ir nenustato, neatskleidžia

---

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2014 m. gegužės 13 d. nutartis Nr. 2K-228/2014.

*bylos aplinkybių, todėl tyrimas poligrafu neatitinka įrodymams BPK keliamų reikalavimų.*⁹¹

Taigi Lietuvos Aukščiausias Teismas konstatavo, kad priimant teisėjui sprendimą *galima remtis tik tokiais duomenimis, kurių reglamentavimas yra įtvirtintas baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnyje.* Taip pat pažymėjo, kad *priimant nuosprendį teisėjui gali turėti įtakos tik bylos nagrinėjimo teisme eigoje išnagrinėti įrodymai, o tyrimas poligrafu yra kaip pagalbinė priemonė nusikalstamą veiką tiriančiam pareigūnui suformuoti strategiją ir numatyti tolimesnius ikiteisminio tyrimo veiksmus. Tyrimo poligrafu rezultatai neturi lemti teisėjo vidinio įsitikinimo ir šiuolaikinė praktika to neleidžia.*

Be to, norėčiau pažymėti, kad man imponuoja Vokietijos Federacinės Respublikos teismų sistemos požiūris į psichofiziologinius tyrimus naudojant poligrafą. Ten jie vertinami labai kritiškai ir įrodymais nepripažįstami.

1954 metais Vokietijos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad kaltinamojo tikrinimas poligrafu prieštarauja asmens laisvei ir orumui, o 1981 metais ir Konstitucinis Teismas, padarė išvadą, kad tikrinimas poligrafu net laisvu asmens sutikimu neleistinais pažeidžia asmens teises, kadangi nuvertina tiriamojo pasisakymą ir paverčia jį tik aparato priedėliu. 1998 m. Aukščiausiasis Teismas teigė, kad kaltinamasis negali pretenduoti į tai, kad būtų atsižvelgta į privačiai, be teismo žinios, atlikto tikrinimo poligrafu rezultatus ir konstatavo, kad „melo detektorius“ yra visiškai netinkama priemonė įrodymams dėl proceso dalyvių pasisakymų teisingumo pasiekti, todėl tai yra draudžiama. Bet baudžiamojo proceso teisės teorijoje vyrauja nuomonė, jog kaltinamojo pageidavimu atliktas testavimas gali būti leistinas, nes jis yra reikšmingas. Kita vertus, minėti Konstitucinio ir Aukščiausiojo Teismų sprendimai turi įtakos tik teismo nagrinėjimo metu, bet ikiteisminiame etape, poligrafo tyrimą iš esmės atlikti leidžiama. Kartu, surinkta ikiteisminio tyrimo metu informacija yra laikoma papildomais argumentais sprendžiant dėl ikiteisminio tyrimo eigos (tęsti jį ar nutraukti). Taip pat teigiama, kad tyrimas poligrafu pažeidžia nekaltumo prezumpcijos principą, o kaltinamojo atsisakymas būti tiriamam sustiprina įtarimą.⁹²

2019 m. kovo 28 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskelbė „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo

---

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2018 m. sausio 9 d. nutartis Nr. 2K-31-511/2018.

⁹² UNDEUTSCH U., *European polygraph. The actual use of investigative psychophysiological examinations in Germany*. Volume 1. Summer 2007. Number 1. p. 7 – 17.

teismų praktikoje apžvalgą⁹³ (toliau - Apžvalga), kurioje buvo išdėstytas ir aktualiausias požiūris į psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatų įvertinimą teismų praktikoje.

Apžvalgoje nurodyta: „Poligrafas yra prietaisas, fiksuojantis asmens fiziologinius pokyčius, kurie atsiranda asmens organizme tyrimo šiuo prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas. Tiriant poligrafu gauti duomenys neatitinka BPK 20 straipsnyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų. Tačiau tai, kad atliekant ikiteisminį tyrimą tiriamo asmens prašymu buvo panaudotas poligrafas, savaime nesuteikia pagrindo teigti, kad byloje padaryta esminių BPK pažeidimų (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-31-511/2018, 2K-191-697/2018). Šia nuostata vadovaujamosi, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018:

<...> teisėjų kolegija pažymi, kad, priimant apkaltinamąjį nuosprendį, galima remtis tik tais duomenimis, kurių gavimo ir išnagrinėjimo tvarka yra įtvirtinta BPK 20 straipsnio nuostatuose. Poligrafo naudojimo tvarką, tyrimo poligrafu objektus ir atvejus, kada pagal įstatymą šis tyrimo metodas bei jo rezultatai gali būti naudojami, nustato Poligrafo įstatymas. Pagal šį įstatymą toks tyrimas gali būti atliekamas asmenims, kurių tarnyba yra susijusi su įslaptintos informacijos naudojimu, apsauga ar susipažinimu su ja (Poligrafo įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Todėl duomenų, gautų naudojant poligrafą kitais atvejais, pagal BPK 20 straipsnio 1 dalies nuostatas, negalima pripažinti įrodymais. Be to, pagal teismų praktiką poligrafas yra žmogaus emocijų būseną fiksuojantis prietaisas, atliekantis įvairių su žmogaus emocijomis susijusių fiziologinių rodiklių registravimą, o ne nustatantis ar atskleidžiantis bylos aplinkybes (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147-697/2017), todėl atliekant tyrimą poligrafu gauti duomenys neatitinka ir BPK 20 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų.

Tokios praktikos laikytasi ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-166-699/2018, kurioje, kaip ir kitose nutartyse, pabrėžta, kad atliekant tyrimą poligrafu gauti duomenys neatitinka BPK 20 straipsnyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų:

Iš bylos duomenų matyti, kad, bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, nuteistasis R. L. prašė „ištirti jį ir nukentėjusįjį L. A. poligrafu“. Toks prašymas iš esmės reiškia tai,

---

⁹³ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialių žynių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. AB-50-1. 2019. Prieiga per internetą :< <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/audziamuju-byly-apzvalgos/68>>

kad buvo prašoma atlikti jo ir nukentėjusiojo parodymų patikrinimą psichofiziologiniu metodu. Apeliacinės instancijos teismas prašymą atmetė nurodydamas, kad tyrimo poligrafu duomenys įrodymais nepripažįstami. Kasatorius nesutikimą su tokiu sprendimu argumentuoja tuo, kad Lietuvos apeliacinis teismas ir kitose savo nutartyse yra pasisakęs, jog tyrimo poligrafu rezultatai BPK 20 straipsnio prasme nelaikomi įrodymais, tačiau, pasak kasatoriaus, baudžiamojo proceso analizė ir teismų praktika duoda pagrindo nesutikti su tokiu vertinimu. Pagal BPK 89, 205, 206 straipsnius objektų, tarp jų ir žmogaus kūno, tyrimą gali atlikti specialistai, turintys reikiamų specialiųjų žinių bei įgūdžių; specialisto išvada BPK 20 straipsnio prasme gali būti priskirta prie įrodymų, nustatant kaltę asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką; tyrimą poligrafu atlieka specialistas, todėl toks tyrimas traktuotinas kaip specialisto išvada; baudžiamosiose bylose atliekami įvairūs specialistų tyrimai, nė vienas jų detalčiai neregamentuojamas BPK normomis, bet įrodymu specialisto išvada yra pripažįstama, nes tokia įrodymų rūšis nustatyta BPK. Teisėjų kolegija pažymi, kad kasacinės instancijos teismas yra pasisakęs, pvz., nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147-697/2017, kad tyrimas poligrafu gali būti priemonė bylos duomenims surinkti, siekiant išsiaiškinti tyrimo kryptis, strategiją, – pagalbinė priemonė sėkmingam ikiteisminiam tyrimui, tačiau ne veiksny, lemiantis ar darantis įtaką teismo sprendimui, nes poligrafas yra žmogaus emocinę būseną fiksuojantis prietaisas, atliekantis įvairių su žmogaus emocijomis susijusių fiziologinių rodiklių registravimą, o ne nustatantis ar atskleidžiantis bylos aplinkybes. Kasacinio teismo nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018, pasisakyta: „Poligrafo naudojimo tvarką, tyrimo poligrafu objektus ir atvejus, kada pagal įstatymą šis tyrimo metodas bei jo rezultatai gali būti naudojami, nustato Poligrafo įstatymas. Pagal šį įstatymą toks tyrimas gali būti atliekamas asmenims, kurių tarnyba yra susijusi su įslaptintos informacijos naudojimu, apsauga ar susipažinimu su ja (Poligrafo įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Todėl duomenų, gautų naudojant poligrafą kitais atvejais, pagal BPK 20 straipsnio 1 dalies nuostatas, negalima pripažinti įrodymais. Be to, pagal teismų praktiką poligrafas yra žmogaus emocinę būseną fiksuojantis prietaisas, atliekantis įvairių su žmogaus emocijomis susijusių fiziologinių rodiklių registravimą, o ne nustatantis ar atskleidžiantis bylos aplinkybes, todėl atliekant tyrimą poligrafu gauti duomenys neatitinka ir BPK 20 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų.“

Teisėjų kolegija konstatuoti, kad nagrinėjamoje byloje sprendžiant prašymą skirti psichofiziologinį tyrimą poligrafu baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimai

(BPK 270 straipsnio, 324 straipsnio 2 dalis) buvo pažeisti, kad, atmetus prašymą, pasak kasatoriaus, buvo pažeistas rungimosi principas (BPK 7 straipsnis), pažeistos BPK 20 straipsnio 5 dalies, 320 straipsnio 3 dalies nuostatos, neturi teisinio pagrindo.“

Joje taip pat pateikta išvada, kad „Poligrafas yra prietaisas, fiksuojantis asmens fiziologinius pokyčius, kurie atsiranda asmens organizme tyrimo šiuo prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas. Tiriant poligrafu gauti duomenys neatitinka BPK 20 straipsnyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų. Tačiau tai, kad atliekant ikiteisminį tyrimą tiriamo asmens prašymu buvo panaudotas poligrafas, savaime nesuteikia pagrindo teigti, kad byloje padaryta esminių BPK pažeidimų“.

Apibendrinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Apžvalgoje pateiktą informaciją dėl psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą, galima išryškinti tokius svarbiausius aspektus:

- Tik poligrafo naudojimo įstatymas numato tvarką, objektus ir atvejus, kada galima taikyti psichofiziologinį tyrimą poligrafu bei naudoti jo rezultatus;
- Kadangi tyrimas poligrafu gali būti atliekamas tik asmenims, kurie susiję su slaptos informacijos naudojimu, apsauga ir susipažinimu, baudžiamojo proceso kodeksu 20 straipsniu 1 dalies nuostata remtis negalima, nes gauti tyrimo metu rezultatai nėra įrodymai;⁹⁴
- Poligrafas yra prietaisas, fiksuojantis asmens fiziologinius pokyčius, kurie atsiranda asmens organizme tyrimo šiuo prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas. Tiriant poligrafu gauti duomenys neatitinka BPK 20 straipsnyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų.⁹⁵ Tačiau tai, kad atliekant ikiteisminį tyrimą tiriamo asmens prašymu buvo panaudotas poligrafas, savaime nesuteikia pagrindo teigti, kad byloje padaryta esminių BPK pažeidimų;
- Tyrimas poligrafu gali būti kaip pagalbinė priemonė surinkti bylos duomenis, siekiant išsiaiškinti tyrimo strategiją, o ne pačiais duomenimis, kad neįtakotu teisėjo vidiniam įsitikinimui, nes tai yra draudžiama.⁹⁶

---

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2019 m. kovo 12 d. nutartis Nr. 2K-49-693/2019.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2019 m. kovo 22 d. nutartis Nr. 2K-28-489/2019.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2017 m. birželio 13d. nutartis Nr. 2K-147-697/2017.

Remiantis aukščiau išdėstytu, galima teigti, kad šiuo metu tyrimo poligrafu taikymas baudžiamajame procese yra komplikuotas ir nelabai perspektyvus. Manau, kad būtent dabartinė teismų formavimosi praktika yra pati tinkamiausia, nes tyrimas poligrafu susietas su psichofiziologinėmis asmens rodyklėmis, kurie priklauso nuo įvairiausių faktorių ir negalima tvirtinti, kad tiriamojo reakcija „parodo jo kaltumą“ ar atvirkščiai - „išteisina jį“. Nors Lietuvos Aukščiausias Teismas draudžia remtis tyrimais poligrafu teisėjams vidiniam įsitikinimui pagrįsti, tačiau kai kurie tai daro. Iš esmės teisėjas gali pasiremti naujausiai suformuotą praktiką ir nepriimti poligrafu gautų rezultatų, tačiau jam užtektų pamatyti ar išklausti juos, kad jo vidiniam įsitikinimui netiesiogiai būtų padaryta įtaka. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 - 2019 metų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikos analizė leidžia teigti, kad 2010 – 2016 metais tiek pirmosios instancijos, tiek apeliaciniai teismai bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatus vertina kaip specialisto išvadas ir kartu su kitomis įrodymų rūšimis. Nuo 2017 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl psichofiziologinių tyrimų naudojant poligrafą rezultatų vertinimo po truputį keitėsi ir jie jau nebuvo priskiriami įrodymams. 2019 m. kovo 28 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskelbė „Baudžiamąjo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgą“, kurioje buvo išdėstytas ir aktualiausias požiūris į psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatų įvertinimą teismų praktikoje.

IŠVADOS

1. Psichofiziologinis tyrimas yra susijęs su žmogaus psichologinėmis ir fiziologinėmis reakcijomis į tam tikrą informaciją. Jis, iš esmės, tapatinamas su psichofiziologiniu tyrimu naudojant poligrafą („melo detektorius“), kurį galima apibrėžti taip: tai kompleksinis kriminalistinis tyrimas, kurio metu specialistas, analizuojant ir fiksuojant poligrafu asmens fiziologines reakcijas į tam tikrus dirgiklius (informaciją ir/ar vaizdinę medžiagą), pateikia išvadą dėl konkrečių faktinių aplinkybių. Psichofiziologinis tyrimas apima tradicinį, reglamentuotą tyrimą naudojant poligrafą ir keletą netradicinių, naujų technologijų: lygmeninę balso analizę, kuri dar vadinama „balso rizikos analize (Voice Risk Analysis, VRA)“ ar „balso streso analize (Voice Stress Analysis, VSA) ir akių motorinius tyrimus, vadinamus EyeDetect® (akies detekcijos) technologija.
2. Maždaug nuo XVIII a. modernioje istorijoje mokslininkai pradėjo taikyti instrumentinius metodus, kurie buvo grindžiami fiziologiniais ir neurofiziologiniais rodikliais nustatant tiesą, tačiau būtent Č. Lombrozo pirmasis panaudojo savo prietaisą tyrimams atlikti (nors jis ir buvo primityvus), o L. Keeler ir J. Larson sukonstravo prietaisą, kuris ir tapo moderniu poligrafu. Kad paaiškinti kiekvieną tyrimo metu asmens reakciją, nuo XX amžiaus vidurio kuriamos įvairios teorinės koncepcijos (mokslinės teorijos), paaiškinančios, kaip, atliekant psichofiziologinį tyrimą naudojant poligrafą, galima nustatyti žmogaus melą, pavyzdžiui, konflikto, bausmės baimės, psichinės traumos, pėdsakų aptikimo atmintyje ir kitos teorijos. Pažymėtina, kad visos jos nėra iki galo iširtos ir moksliskai pagrįstos, tačiau tai nereiškia, kad poligrafo negalima ir netikslinga taikyti praktikoje. Šiuo metu psichofiziologinius tyrimus naudoja daugiau nei 60 šalių, įskaitant Lietuvos Respubliką.
3. Psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą atlikimo procesas yra pakankamai sudėtingas. Jo turinį sudaro tam tikros stadijos ir taikomos metodikos. Tyrimą poligrafu sudaro tokios stadijos: 1. Pasirengimas tyrimui; 2. Pokalbis su tiriamuoju prieš testų atlikimą; 3. Testų atlikimas; 4. Pokalbis su tiriamuoju po testų atlikimo; 5. Tyrimo metu surinktų duomenų įvertinimas ir tyrimo išvados surašymas. Kiekvienoje stadijoje sprendžiami tam tikri klausimai. Testų atlikimo stadijoje gali būti taikomos metodikos, nurodytos Lietuvos Respublikos

Vyriausybės nutarimo Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“ priede.

4. Įstatymai poligrafo naudojimo ir taikymo atžvilgu yra nesureguliuoti iki galo. Poligrafo naudojimo įstatymas įtvirtina poligrafo naudojimą atitinkamais atvejais, tam tikriems subjektams, objektams ir turi specializuotą tikslą, tačiau galimybės panaudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese nenumato. Jei naudoti tyrimą poligrafu baudžiamajame procese, būtina atlikti įstatymų pataisymus, tačiau prieš tai reikėtų detalesnės Poligrafo naudojimo įstatymo analizės, kad teisės aktai neprieštarautų vienas kitam.
5. Šiuo metu tyrimo poligrafu taikymas baudžiamajame procese yra komplikotas ir nelabai perspektyvus. Manau, kad būtent dabartinė teismų formavimosi praktika yra pati tinkamiausia, nes tyrimas poligrafu susietas su psichofiziologinėmis asmens rodyklėmis, kurie priklauso nuo įvairiausių faktorių ir negalima tvirtinti, kad tiriamojo reakcija „parodo jo kaltumą“ ar atvirkščiai - „išteisina jį“. Nors Lietuvos Aukščiausias Teismas draudžia remtis tyrimais poligrafu teisėjams vidiniam įsitikinimui pagrįsti, tačiau kai kurie tai daro. Iš esmės teisėjas gali pasiremti naujausiai suformuotą praktiką ir nepriimti poligrafu gautų rezultatų, tačiau jam užtektų pamatyti ar išklaudyti juos, kad jo vidiniam įsitikinimui netiesiogiai būtų padaryta įtaka. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 - 2019 metų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikos analizė leidžia teigti, kad 2010 – 2016 metais tiek pirmosios instancijos, tiek apeliaciniai teismai bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatus vertina kaip specialisto išvadas ir kartu su kitomis įrodymų rūšimis. Nuo 2017 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl psichofiziologinių tyrimų naudojant poligrafą rezultatų vertinimo po truputį keitėsi ir jie jau nebuvo priskiriami įrodymams. 2019 m. kovo 28 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskelbė „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgą“, kurioje buvo išdėstytas ir aktualiausias požiūris į psichofiziologinio tyrimo naudojant poligrafą rezultatų įvertinimą teismų praktikoje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
2. Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-09-07, Nr. 75-2273.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo *Valstybės žinios*, 2002-07-17, Nr. 72-3079.
4. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl psichofiziologinio tyrimo taikymo policijos veikloje instrukcijos patvirtinimo. *Valstybės žiniose neskelbiamas*, 2009-09-04, Nr. 5-V-635.

Specialioji literatūra:

5. Annual Report of the Parliamentary Commissioner for Data Protection and Freedom of Information, 2002.
6. BELEVIČIUS, L. *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005.
7. CLARKE B. Criminal justice administration of Australia. Lie detectors and detection. Volume 7. Number 1. 2000.
8. GODA, G. Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese. *Teisė*, 2010, 76. p. 35 – 45.
9. HESLEGRAVE R. An examination of the psychological mechanisms underlying deception. *Psychophysiology*. 1982. Vol. 19. p. 285—293.
10. JANKEE, W. J. The current status of research in forensic psychophysiology and its application in the psycho physiological detection of deception. *Polygraph*. 1992, 14 (2) p. 108–117.
11. JAWORSKI, R. *Situational Sequencing Tests in Polygraph Examination*. Wroclaw, 2006.

12. KOVALENKO, A.; SALDŽIŪNAS, V. Psichofiziologinio tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. II dalis. Vilnius. 2011. p. 52–69.
13. KURAPKA, V., E., *et al.* Kriminalistika. Taktika ir metodika. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
14. KRAUJALIS L. Tyrimas poligrafu. *Justitia*. 1999.
15. LAZERSONAS, V. Psichologiniai metodai nusikaltimui išaiškinti. Kovokime su nusikaltimais. Metinis valstybės saugumo departamento leidinys. Kaunas: Spindulio leidykla, 1933, p. 81–85.
16. LUI M., ROSENFELD J.P. The application of subliminal priming in lie detection: Scenario for identification of members of a terrorist ring. *Psychophysiology*. 2009.
17. STULLENBER, K. Lugendetektor in Deutschland. Munchen, 1999.
18. Scientific validity of polygraph testing: a research review and evaluation — a technical memorandum. Washington, DC: U. S. Congress, Office of Technology Assessment, 1983.
19. The Polygraph and Lie Detection the Nacional Academies of sciences engineering medicine 2003, p. 74 – 75.
20. UNDEUTSCH U., European polygraph. The actual use of investigative physiopsychological examinations in Germany. Volume 1. Summer 2007. Number 1. p. 7 – 17.
21. VRIJ A. *Detecting Lies and Deceit*. New York. 2000.
22. WIDACKI J. Wprowadzenie do problematyki badań poligraficznych. Warszawa, 1981.
23. БАЛАБАНОВА Л.М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонений). Д.: Сталкер. 1998.
24. ВАРЛАМОВ В. Детектор лжи. ПЭР СЭ – Пресс. 2004.
25. ЖУРИН С.И. Практика и теория использования детекторов лжи 2004.
26. ЗВЁЗДОЧКИНА Н.В. Исследование психофизиологического состояния человека с помощью полиграфа: Учебно-методическое пособие. Казань: Казанский университет, 2015.
27. КИРЕЕВ М. В., СТАРЧЕНКО М.Г., ПАХОМОВ С.В., МЕДВЕДЕВ С.В. Этапы мозгового обеспечения заведомо ложных ответов. Физиология человека. – 2007. Т. 33. № 6. с. 5–13.

28. КНЯЗЕВ М. В. История развития детекции лжи. Практика применения полиграфа в различных странах. Минск.
29. КОМИССАРОВА, Я. В. Задачи, объект и предмет судебной психофизиологической экспертизы с применением полиграфа // Библиотека криминалиста. Научный журнал. 2012. № 3 (4). С. 251-275.
30. ЛАНТУХ Э.В. Современные возможности и проблемы производства психофизиологических экспертиз с использованием полиграфа при производстве по уголовным делам. Вестник Санкт – Петербургского университета МВД России №. 2(54) 2012. с. 152 – 155.
31. ЛУРИЯ А.Р. Психология в определении следов преступления. Научное слово, 1928, № 3, с. 79—82, 85—92.
32. ОГЛОБЛИН, С. Инструментальная „детекция лжи“ (проверка на полиграфе): академический курс. Ярославль: Ньюанс, 2004.
33. РОМАНЕНКО Ю. В “Психофизиологический метод выявления скрываемой информации с использованием полиграфа в целях кадрового отбора, вопросы истории, теории и практики” Психопедагогика в правоохранительных органах. 2008.
34. САЛЬДЖЮНАС В., КОВАЛЕНКА, А. Преимущества теста знания обстоятельств события. Эксперт криминалист. 2012, 1: 31.
35. СВОБОДНЫЙ, Ф.К. Судебная психофизиологическая экспертиза с использованием полиграфа. Информационный бюллетень Следственного Комитета при МВД России. № 2(128) 2006г. С. 126-127.
36. СОШНИКОВ А.П., КОМИССАРОВА Я.В.. Полиграф в практике расследования преступлений.Методика контрольных вопросов. Статья. 2008.
37. СКРЫПНИКОВ А. И., ЗУБРИЛОВА И. С., ЗЕРИН С. Н. Методика и тактика применения полиграфа при раскрытии преступлений. Статья. Непрямой метод опроса с использованием полиграфа (тест “виновных знаний” или тест “скрываемой информации”) 1997.
38. ФИЛИППОВ А. Г. Вестник криминалистики. выпуск 1(41) Москва. Спарк. 2012.
39. ХОЛОДНЫЙ, Ю.И. Судебно-психофизиологическая экспертиза: период становления. Статья первая. Вестник криминалистики. Выпуск 1 (25). 2008. с. 25.

40. ХОЛОДНЫЙ, Ю.И. Судебно-психофизиологическая экспертиза: период становления. Статья вторая. Вестник криминалистики. Выпуск 1 (29). 2009. с. 50-59.
41. ХОЛОДНЫЙ Ю. И. САВЕЛЬЕВ Ю. И. Проблема использования испытаний на полиграфе: Приглашение к дискуссии. Психологический журнал. 1996 Т. 17. № 3. с. 53-70.
42. ХОЛОДНЫЙ Ю. И. Полиграф в России 1993 – 2008. Издательство МГТУ. Москва 2008.
43. ЭКМАН, П. Психология лжи. Издательство Питер, 1999.
44. Prieiga per internetą: <http://www.eksperts.gold.lv/polygraph_ru.html>
45. Prieiga per internetą: <<http://www.meloatpazinimas.lt/>>
46. Interviu su G. Goda, V. Sirvydžiu, V. Saldžiūnu. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/Lietuva/melo-detektorius-pazanga-ar-viduramziai/149583>>

Praktinė medžiaga:

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2019 m. kovo 22 d. nutartis Nr. 2K-28-489/2019.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2019 m. kovo 12 d. nutartis Nr. 2K-49-693/2019.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2018 m. gegužės 31 d. nutartis Nr. 2K-166-699/2018.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2018 m. sausio 9 d. nutartis Nr. 2K-31-511/2018.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis Nr. 2K-369-303/2017.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2017 m. birželio 13d. nutartis Nr. 2K-147-697/2017.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2016 m. kovo 10d. nutartis Nr. 2K-7-76-222/2016.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2014 m. gegužės 13 d. nutartis Nr. 2K-228/2014.

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2013 birželio 25 d. nutartis Nr. 2K-330/2013.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2013 m. birželio 11d. kasacinė nutartis Nr. 2K-283/2013.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2013 sausio 3d. nutartis Nr. 2K-127/2013.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2012 rugsėjo 25d. nutartis Nr. 2K-414/2012.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. vasario 23 d. nutartis Nr. 2K-46/2010.
60. Panevėžio apygardos teismo teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 15 d. nutartis Nr. 1A-60-350/2018.
61. Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 12 d. nutartis Nr. 1A-924-282-2012.
62. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialių žynių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. AB-50-1. 2019 m. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>

SANTRAUKA

Darbe analizuojami psichofiziologiniai tyrimai procesiniu kriminalistiniu aspektu bei atskleidžiama tyrimų taikymo problematika. Ypatingas dėmesys skiriamas tyrimams poligrafu, kadangi tai yra vienintele rūšis psichofiziologinių tyrimų, kuri yra pripažįstama bei reglamentuota Lietuvoje „nustatant tiesą“. Ši tema yra aktuali todėl, kad mokslininkai iki šiol nesuformulavo bendro požiūrio dėl tokio pobūdžio tyrimo taikymo.

Pirmoje darbo dalyje yra analizuojama psichofiziologinio tyrimo sąvoka ir jos rūšis. Antroje dalyje yra aptariamasi tyrimo poligrafu istoriniai aspektai, teorijos kaip mokslinis tyrimo poligrafu naudojimo pagrindas, bei reglamentavimas psichofiziologinio tyrimo Lietuvoje ir kai kuriuose kitose valstybėse. Trečioje dalyje yra išvardintas tyrimo poligrafu turinys, kuri sudaro stadijos ir metodikos. Ketvirtoje dalyje yra analizuojamos tyrimo poligrafu taikymo ribos baudžiamajame procese. Penktoje dalyje yra nagrinėjamas tyrimo poligrafu vertinimas teismų praktikoje.

Darbe yra panaudoti istorinis, lyginamasis, sisteminis ir kiti metodai; norminiai teisės aktai, moksliniai šaltiniai, teismų praktika.

SUMMARY

Psychophysiological Investigation: Procedural Forensic Characteristics and Problems

The thesis has been analyzing psychophysiological researches from a procedural forensic aspect and raises the problem of research application. Special attention has been paid to polygraph research, as it is the only type of psychophysiological research that has been recognized and regulated in Lithuania by "determining the truth". This topic is actual due to scientists have not yet formulated a general approach on the application of this kind of research.

The first part of the thesis analyzes the concept of psychophysiological research and its type. The second part discusses the historical aspects of the polygraph study, the basis of the theory as a scientific use of polygraph research and the regulation of psychophysiological research in Lithuania and some other countries. The third of polygraph study lists the content, which consists of stages and methodologies. The fourth part analyzes the limits of the application of the polygraph in criminal proceedings. The fifth part examines the polygraph assessment in case law.

The thesis uses historical, comparative, systemic and other methods; normative legislation, scientific sources, case law.